

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ
КОЛЕДЖ НАФТОГАЗОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ІНЖЕНЕРІЇ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ СЕРВІСУ
ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Циклова комісія суспільних дисциплін**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заст. директора з навчальної роботи

_____ Т.В. Кунуп
“ _____ ” _____ 2018 року

**Опорний конспект з дисципліни «СОЦІОЛОГІЯ» для студентів всіх
спеціальностей денної та заочної форми навчання**

Розробники:

к.п.н., викладач суспільних дисциплін вищої
категорії – Н.К. Пеньковська

Схвалено на засіданні циклової комісії
суспільних дисциплін

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року
№ _____

голова циклової комісії Т.К. Пеньковська

_____ (_____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

2018 р.

Тема: Вступ.

План лекції:

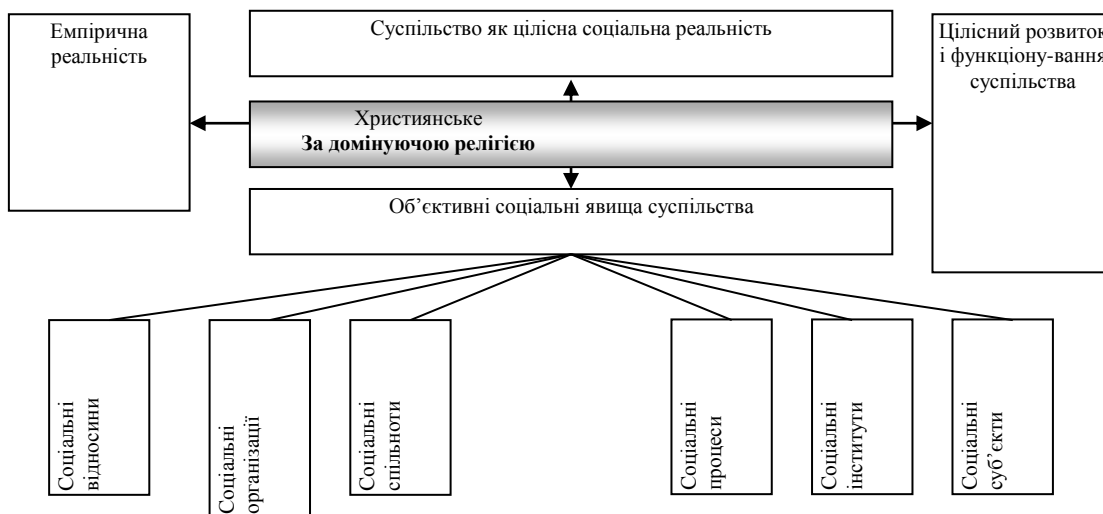
1. Поняття соціології,
2. Об'єкт і предмет соціології.

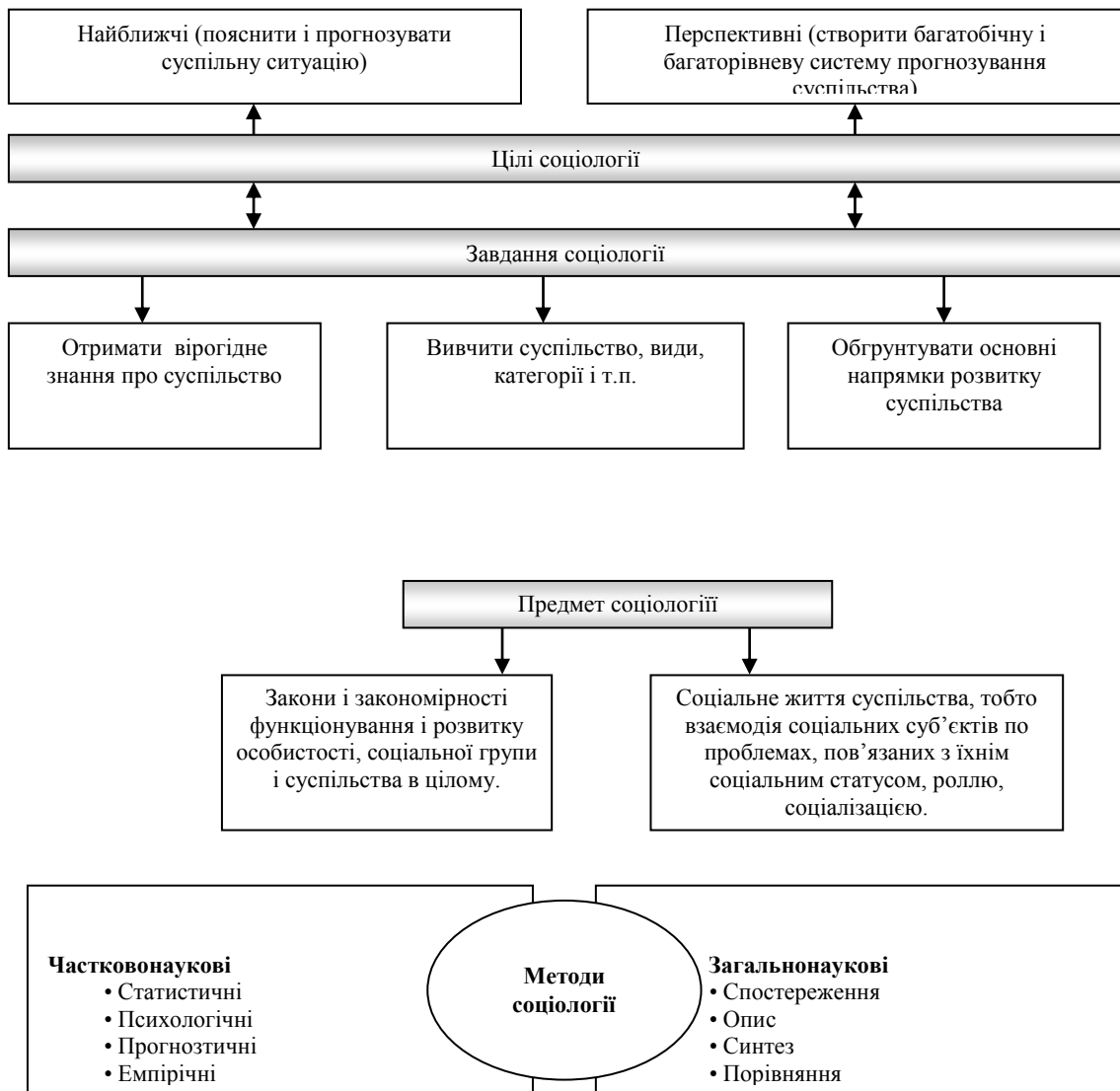
Сьогодні, на початку двадцять першого століття, ми живемо у світі, що надзвичайно тривожить нас, але в той же час повному чудовими перспективами на майбутнє. Цей світ захлюють зміни, пов'язані із страхітливою можливістю ядерної війни і руйнівним натиском сучасних технологій на природу. Але в той же час ми маємо більше можливостей управляти своєю долею, змінювати життя на краще, чого не могли собі навіть представити попередні покоління. Як світ став таким? Чому обставини нашого життя так відрізняються від обставин життя наших попередників? У яких напрямках стануться зміни в майбутньому? Ці питання передусім цікавлять соціологію, дисципліну, яка покликана грати фундаментальну роль в сучасній інтелектуальній культурі.

Соціологія - це вивчення громадського життя людини, вивчення груп і суспільств. Це захоплююча пригода, чиїм предметом є поведінка людей як соціальних істот. Поле діяльності соціології надзвичайно широке, від аналізу випадкових зіткнень індивідів на вулиці до досліджень глобальних соціальних процесів.

1. Поняття соціології, її об'єкт і предмет.

Автор	Зміст поняття "соціологія"
В.Городяненко	Ст - наука про становлення, розвиток і функціонування суспільства, соціальних спільнот, соціальних відносин і соціальних процесів, про механізми і принципи їх взаємодії.
Е.Гідденс	Ст - суспільна наука, предметом якої є соціальні інститути, які виникли в результаті промислових переворотів за останні 200-300 років.
М.Вебер	Ст - ... є наука, що намагається витлумачуючи зрозуміти соціальну дію і тим самим каузально з'ясувати її процес і вплив.
Г.Осіпов	Ст - вивчає суспільство як цілісну організовану систему соціальних зв'язків і відносин, інститутів, соціальних груп, які взаємодіють одна з одною, тобто соціальні структури суспільства. Специфіка ... соціології... полягає в тому, що вона вивчає вплив соціальних відносин між людьми, а також її вплив на формування людини, її свідомості і поведінки.
П.Сорокін	Ст - вивчає явища взаємодії людей один з одним, з одного боку, і явища, які виникають з цього процесу взаємодії, з іншого.
В.Ядов	Ст - є наука про становлення, розвиток і функціонування соціальних спільнот, соціальних організацій і соціальних процесів як модулів їх існування; наука про соціальні відносини як механізми взаємозв'язку і взаємодії між різноманітними соціальними спільнотами; наука про закономірності соціальних дій і масової поведінки.

Термінологія: соціологія, соціальне, об'єкт соціології, предмет соціології

Сайти Internet: <http://www.glashet.ru/~asch/sociology/>
<http://www.people.nnov.ru./jg/soc.htm>
<http://social.narod.ru/sociology/uchebnik/uchebnik.htm>

Короткий зміст

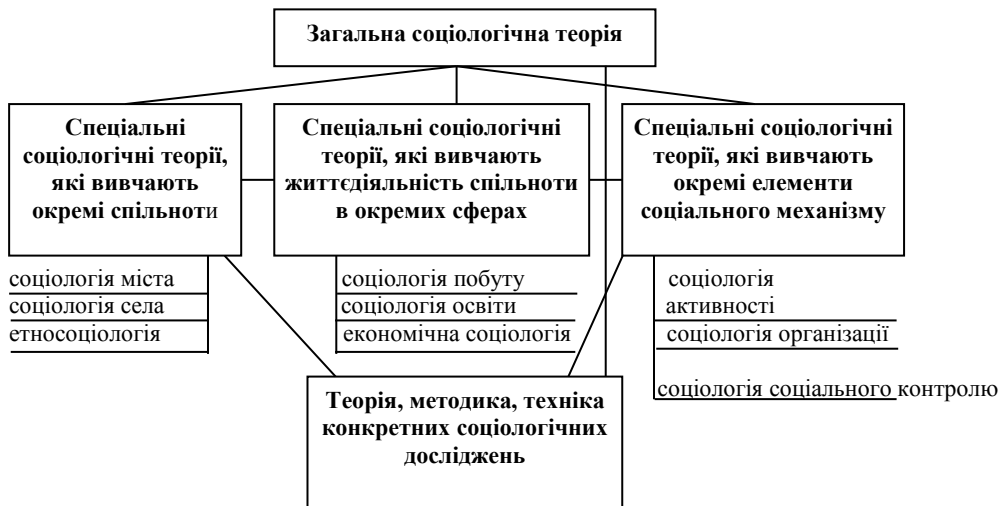
1. Соціологію можна визначити як систематичне вивчення людських суспільств, в якому особлива увага приділяється сучасним індустріальним системам.
2. Соціологія виникла на основі спроб зрозуміти широкі зміни, що сталися в людських суспільствах за останні два-три століття. Серед найважливіших рис сучасного соціального світу відзначаються такі, як індустріалізація, урбанізм і нові типи політичних систем.
3. Соціологи досліджують громадське життя, ставлячи певні питання і намагаючись в ході систематичних досліджень знайти відповіді на них. Ці питання можуть бути фактологічними, порівняльними, питаннями розвитку або теоретичними. У соціологічному дослідженні важливо розрізняти умисні і неумисні результати людських дій.
4. Зайняття соціологією має на увазі здатність мислити з уявою і відсторонятися від уявлень, що задалегідь склалися, про соціальні стосунки.

Тема: Соціологія як наука.

План лекції:

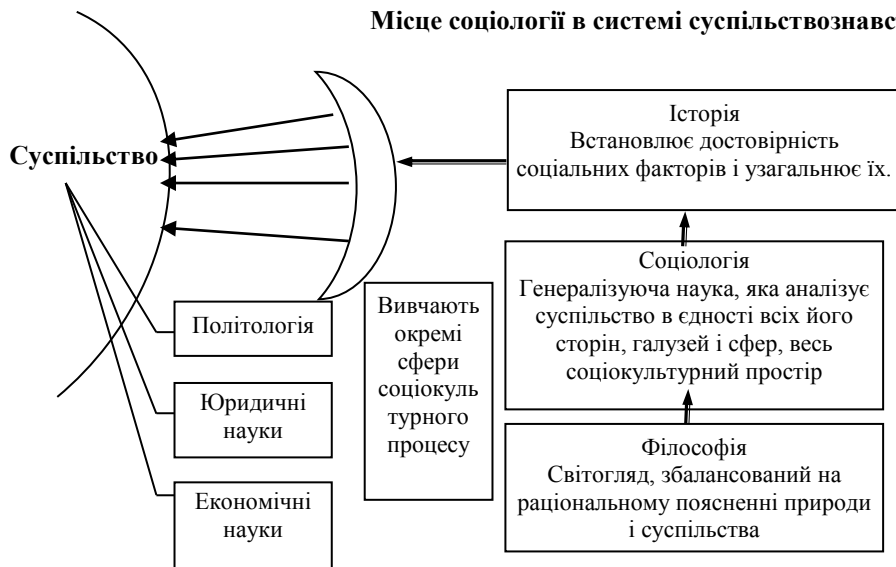
1. Структура соціології.
2. Місце соціології в системі суспільствознавства та її зв'язок з іншими науками.
3. Функції соціології.

1. Структура соціологічної системи знання

2. Місце соціології в системі суспільствознавства, її зв'язок з іншими науками.

Місце соціології в системі суспільствознавства

Науки про релігію	Релігія	СОЦІОЛОГІЯ
Науки про мистецтво	Мистецтво	
Науки про мораль	Мораль	
Юридичні науки	Правова сфера	
Політологічні науки	Політична сфера	
Економічні науки	Економічна сфера	

Зв'язок соціології з іншими науками

Соціальна статистика	Забезпечує інформаційну базу для оперативного аналізу змін у соціальних відносинах і процесах, забезпечується надійний прогноз соціального розвитку суспільства.	С О Ц І О Л О Г І Я
Соціальна психологія	Забезпечує знання у галузі психоаналізу і деяких розділів психіатрії. Наявність спільних проблем дослідження (інтереси, соціальні установки та цінності, орієнтації, думки, настрої людей).	
Математика	Дає можливість аргументувати і пояснити закономірності між соціальними явищами спираючись на математичні знання і методи, зокрема, на закон великих чисел, константні залежності, зумовлює появу нових методологічних і світоглядних уявлень про суспільство.	
Історія	Як історія, так і Ср мають справу, з одного боку, з наявністю в суспільстві об'єктивних, незалежних від волі й свідомості людей, закономірностей, які детермінують зміст, характер і напрям його розвитку, а з другого боку, з існуванням неповторних явищ і процесів, які не можуть бути причиною пояснення, але мають закономірний характер, суттєво впливають на "зигзаги" суспільства, його історію.	
Юриспруденція	При вивченні міжкласових відносин, соціологія дій має та особистостей, Ср спирається на дані правових наук, в полі зору яких-юридичні норми, що законодавчо закріплюють певні відносини між класами та регулюють соціальну поведінку людей	
Зв'язок соціології з іншими науками потрібно розглядати швидше крізь призму тенденцій до інтеграції, зближення і об'єднання. Нині переважаючою стає тенденція до комплексного, всебічного дослідження явищ і процесів суспільного життя, до спільного дослідження з точки зору декількох наук, до комбінування, поєднання їх пізнавальних можливостей.		

Функції	Направлення
1. Теоретико-пізнавальна	Накопичення знань, їх систематизація, формування найповнішої картини відносин і процесів у сучасному світі.
2. Критична	Оцінка світу, що пізнається з позицій інтересів особи, людини.
3. Описова	Опис, нагромадження дослідницького матеріалу у вигляді аналітичних записок, різних наукових звітів, статей, книг.
4. Інформаційна	Збирання, систематизація та нагромадження соціологічної інформації, одержаної в результаті досліджень (її використовують соціологи, органи управління, засоби масової комунікації).
5. Прогностична	Створення умов свідомого вироблення і здійснення науково обгрунтованої перспективи розвитку особистості, спільності, соціальної групи, суспільства.
6. Світоглядна	Забезпечення наукової дискусії з іншими концепціями, поширення наукової ідеології, формування у широких верств населення соціального стилю мислення, підготовка компетентних спеціалістів.

Висновок: кожна з галузей науки має предмет, що розкривається змістом, системою теорій, законів, категорій, принципів і виконує особливі функції на практиці, досліджує певну сферу суспільних відносин, ті чи інші явища, процеси. І якщо окремі науки (економічні, політичні, юридичні) вивчають внутрішні явища, події, то виникає потреба в галузі знань, що вивчає суспільство в усіх його аспектах, такою наукою і є соціологія.

Термінологія: соціологія, соціальне, об'єкт соціології, предмет соціології соціологічні методи, система знань, міжпредметні зв'язки.

Сайти Internet: <http://www.glashet.ru/~asch/sociology/>
<http://www.people.nnov.ru./jg/soc.htm>
<http://social.narod.ru/sociology/uchebnik/uchebnik.htm>

Короткий зміст

1. Соціологія тісно пов'язана з іншими суспільними науками . Всі суспільні науки займаються людською поведінкою , але концентрують свою увагу на різних його аспектах. Особливо важливими є зв'язки між соціологією , антропологією та історією.
2. Соціологія є наукою в тому сенсі , що вона використовує систематичні методи досліджень і будує теорії , спираючись на наявні факти і логічну аргументацію. Але вона не може бути безпосередньо уподібнене природничих наук , тому що вивчення

людської поведінки фундаментальним чином відрізняється від вивчення світу природи.

3. Соціологи прагнуть бути об'єктивними в своєму вивченні соціального світу , намагаючись підходити до дослідження неупереджено. Об'єктивність залежить не від схильностей конкретного дослідника , але від публічної оцінки дослідження і теорії , і це становить суттєву рису соціології як наукової дисципліни .

4. Соціологія - це дисципліна, що має важливі практичні застосування . Її внесок у соціальну критику і в практичні соціальні реформи йде по декількох напрямках. По-перше, краще розуміння соціальних обставин часто дає нам шанс краще контролювати їх.

По-друге, соціологія сприяє зростанню нашої культурної сприйнятливості , дозволяючи у будь-яких політичних акціях враховувати відмінності культурних цінностей.

По-третє, ми можемо оцінити наслідки (навмисні і ненавмисні) прийняття певних політичних програм. Нарешті, і, можливо, це найважливіше , соціологія сприяє розвитку самопізнання, надаючи групам і індивідам великі можливості змінювати умови свого життя.

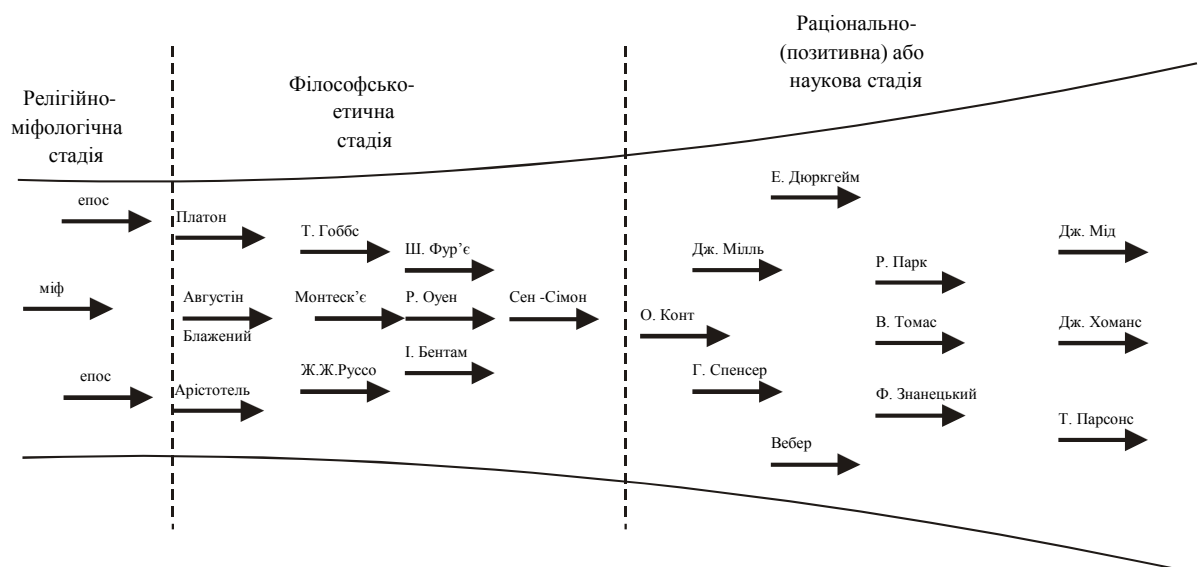
Тема: Розвиток соціологічної думки

План лекції:

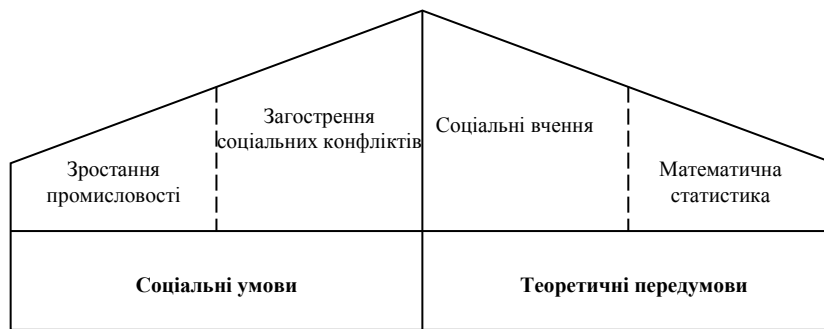
1. Початок формування теоретичної соціології як окремої науки.
2. Передумови виникнення соціології
3. Класична соціологія.
4. Соціологічні школи II пол. XIX століття

1. Початок формування теоретичної соціології як окремої науки.

Стадії пізнання суспільства

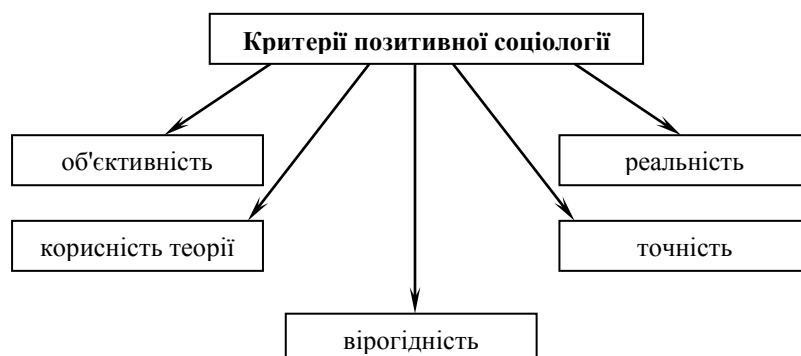

2. Передумови виникнення соціології

Соціологічні школи II пол. XIX століття

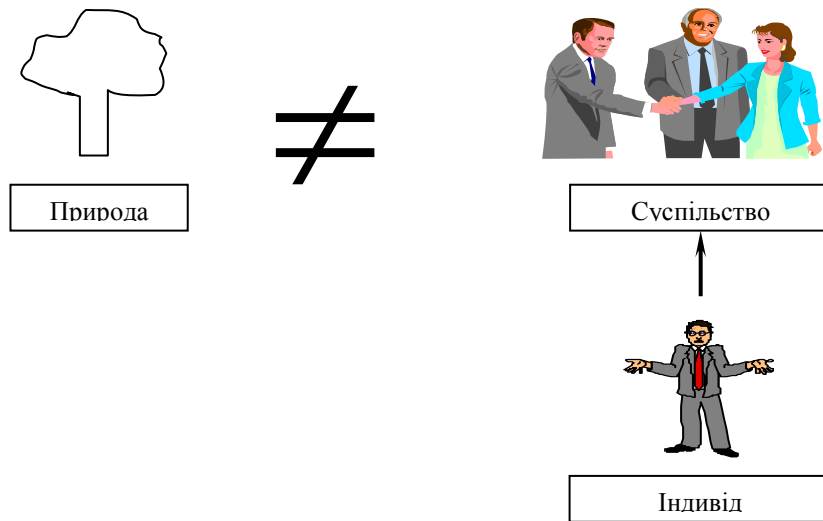
Історико-філософський і органічний напрям (Кондорсе і Огюст Конт)
<ul style="list-style-type: none"> • Основа – історико-порівняльний метод Дж. Віко • Циклічний характер історії і суспільства • Компетентність політичних лідерів • Освіченість правителів людського прогресу. В основі знаходиться культура і моральність
Еволюційно-органічний напрям (Герберт Спенсер)
<ul style="list-style-type: none"> • Людське суспільство – організм • Порівняльно – еволюційний метод • Вчення про розподіл суспільної праці • Критерії соціального прогресу – підвищення рівня особистої свободи
Біологічно-етнологічний напрям: соціальний дарвінізм і соціологічна система (Людвиг Гумплович)
<ul style="list-style-type: none"> • Основа – етнологія і еволюційний метод • Боротьба за існування суспільств з'ясовується боротьбою різних суспільних класів
Історико-економічний напрям (Карл Маркс)
<ul style="list-style-type: none"> • Вчення про суспільно-економічні формації • Економічний детермінізм • Партиїний, класовий підхід • Суспільна людина • Вчення про пролетаріат і соціалістичну революцію
Психологічний напрям (Габріель Тард)
<ul style="list-style-type: none"> • Основа – психологічний підхід • Винахід, як єдине джерело соціального прогресу
Статистико-соціологічний напрям (Адольф Кетле)
<ul style="list-style-type: none"> • Перехід соціальної статистики від збирання і описування факторів до встановлення стійких кореляцій між показниками, статистичній закономірності • Емпіричне обґрунтування науки • Концепція середніх показників або "середньої людини", згідно якої арифметичний середній показник переноситься на середньо-типовий елемент людського суспільства.
Расово-антропологічний напрям (Жозеф Артур де Гобіно)
<ul style="list-style-type: none"> • Соціальне життя і культура є наслідками дії расово-антропологічних факторів • Раси поділяються на "вищі" та "нижчі" • Змішення рас веде до фізичної і культурної деградації суспільства • Соціальна поведінка людини зумовлена біологічною спадковістю
Географічний напрям (Генрі Томас Бокль)
<ul style="list-style-type: none"> • Абсолютизація ролі природних чинників • Недооцінка специфіки суспільства та масштабів діяльності людини по перетворенню природного середовища в культурне • Однозначна залежність психологічних і культурних процесів від фізичних чинників зовнішнього середовища

3. Класична соціологія.

Основні положення соціології М. Вебера
<ul style="list-style-type: none"> • Ідея якісної відмінності соціогуманітарних наук від природознавства • Специфіка дослідницького методу полягає у намаганні зрозуміти сенс вчинків • Введення в науковий обіг поняття "соціальна дія", "соціальна поведінка", "ідеальний тип", "легітимний порядок" • Прагнення звільнити соціологію від суб'єктивних оціночних суджень • Розробка категорій влади, бюрократії, адміністрації тощо.

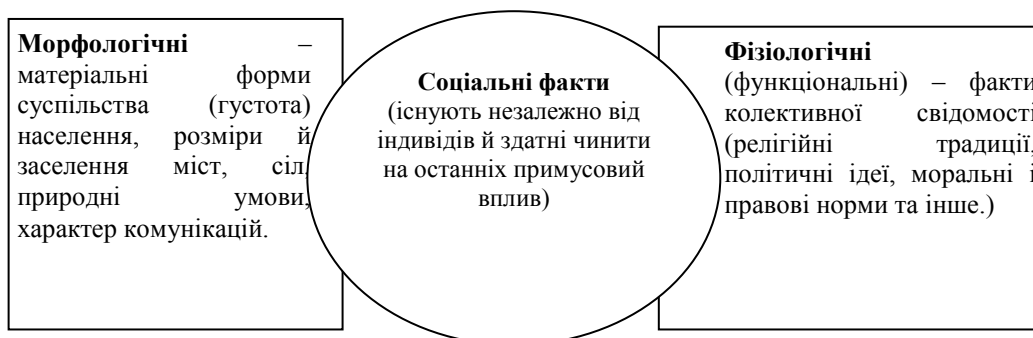
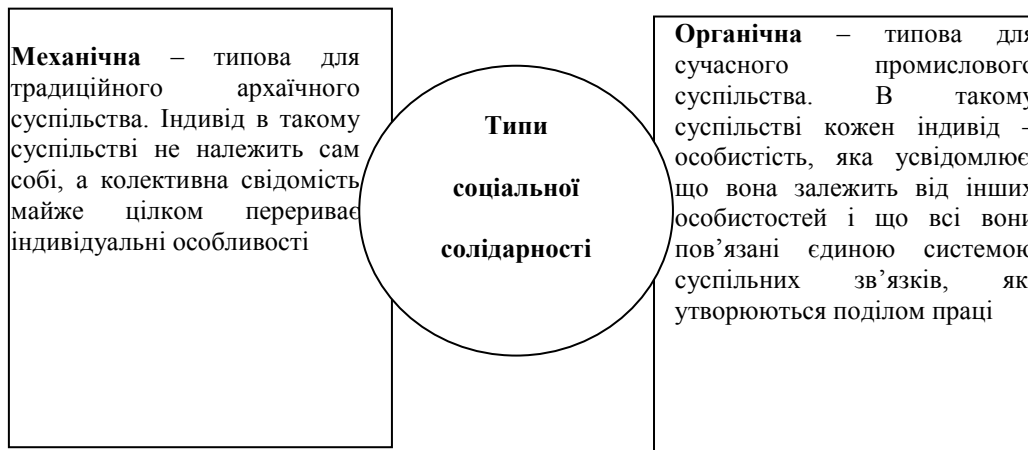
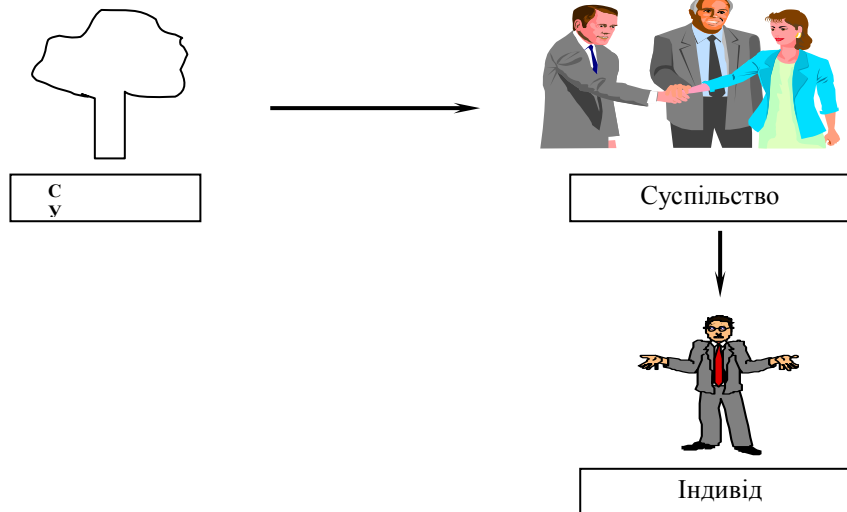
Основний зміст концепції М. Вебера

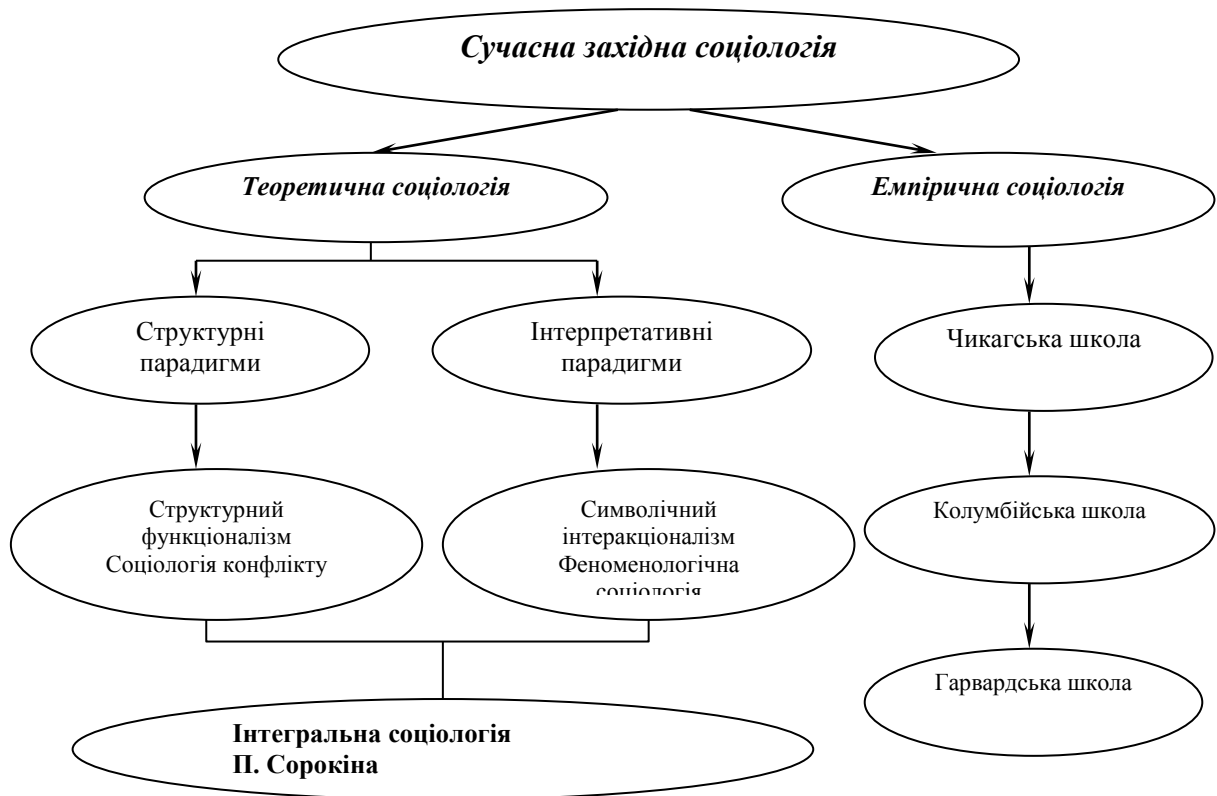
Основні положення соціології Е. Дюркгейма
<ul style="list-style-type: none"> • Об'єктивний підхід до вивчення соціальної діяльності • Визначення соціальних факторів • Застосування причинного і функціонального аналізу • Введення поняття "суспільство нормального типу", "норм і патології" • Визначення поняття "аналіз" • Ідея соціальної солідарності

Основний зміст концепції Е. Дюркгейма

Основні парадигми, напрями сучасної західної соціології

Структурні парадигми – розглядають організацію, функціонування й розвиток суспільства як єдиного цілого на макрорівні.

Інтерпретативні парадигми – акцентують увагу на дослідженні і тлумаченні людської поведінки на мікрорівні.

Емпірична соціологія – займається розв’язанням практичних завдань керування суспільними процесами, розробкою засобів соціального контролю та соціальної інженерії, тощо, на рівні конкретно-соціологічних досліджень.

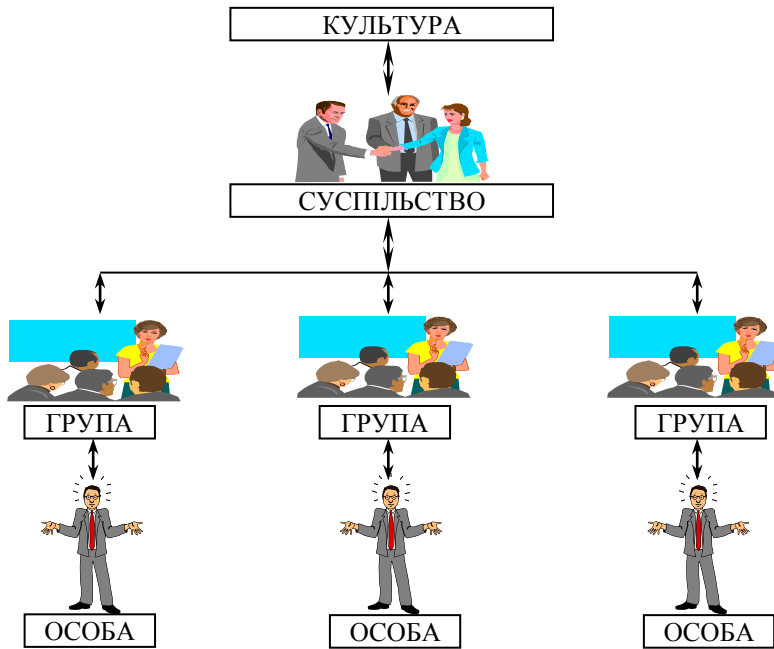
Основні парадигми сучасної західної соціології

<i>Структурні парадигми</i>		<i>Інтерпретативні</i>	
Функціоналізм (Т. Парсонс, Р. Мертон)	Теорія конфлікту (Р. Дарендорф, Л. Козер)	Символічний інтеракціонізм (Дж. Мід)	Феноменологічна соціологія (А. Шюц)
<ul style="list-style-type: none"> • Розгляд су-спільства як систе-ми взаємопов'язаних структур, що склада-ють його й утворю-ють єдине ціле; всі елементи залежні один від одного в силу різних викону-ваних ними функцій. • Розуміння соці-альних інститутів як частин соціальної системи, які вплива-ють на функціону-вання всього суспільства. • Визнання індивіда як основного елемента суспільства. • Твердження, що суспільне життя залежить від солідарності. • Положення про те, що в основі соціального життя лежать норми і цінності. • Висновки, що соціальні системи є інтегрованими і тяжіють до стабільності. 	<ul style="list-style-type: none"> • Конфліктні процеси за певних умов сприяють збе-реженню, зміні й пристосуванню соціальної системи до нових обставин, її життєздатності і стабільності. • Конфлікт із зовнішнім ворогом допомагає підтриму-вати згуртованість суспільства. • Конфлікт спри-яє соціальним змі-нам і виникненню нового. • Кожне суспільство безперервно перебуває у процесі постійних змін. • У кожному суспільстві є незгоди й конфлікту. • Кожний еле-мент у суспільстві сприяє його інтегра-ції та змінам. • Кожне суспіль-ство базується на насильстві одних його членів над іншими. 	<ul style="list-style-type: none"> • Розуміння суспільства як символічної взаємодії людей та груп. • У процесі взаємодії люди конструюють об'єкти і змінюють зовнішнє середовище. • Взаємодія розглядається не як взаємодія усталених соціальних ролей, а як реально існуючих, сповнених внутрішніх суперечностей почуттів та емоцій, людей. • Свобода розуміється як можливість людини обирати ті соціальні ролі, які вона виконує. 	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальна реальність є існуючий до нас інтерсуб'єктивний світ. • Люди можуть прилучатись до цього світу лише шляхом накопичення власного досвіду взаємодії з оточуючими їх людьми. • Таке прилучення дозволяє ставити перед собою реальні цілі та досягати їх. • Соціальна дія – це продумана, осмислена і спланована поведінка людини у її духовній взаємодії з іншими людьми.

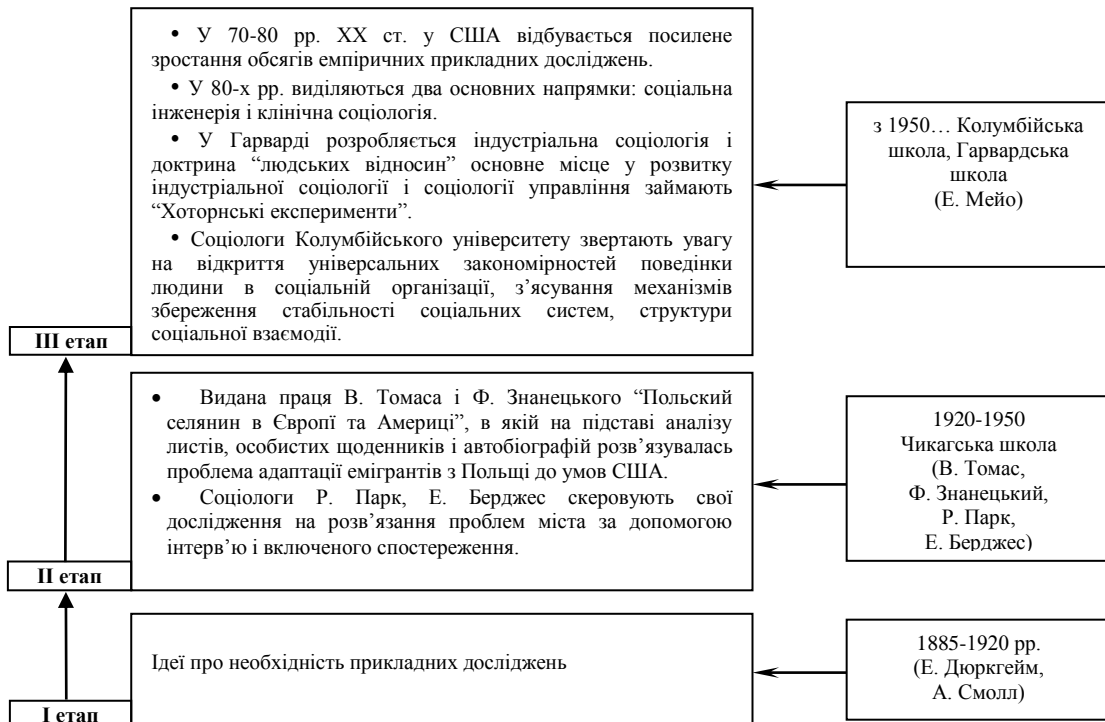
Основні положення соціології П. Сорокіна

- Створення всеосяжної макросоціальної соціологічної теорії з залученням елементів мікросоціального аналізу за допомогою принципу інтегрального синтезу.
- Розробка структури інтегративної соціології, яка включає соціальну аналітику, соціальну механіку, соціальну генетику.
- Розв'язання проблем горизонтальної та вертикальної мобільності.
- Вироблення й обґрунтування теорії соціальної дії.
- Дослідження соціальної структури суспільства і вироблення поняття, "соціальна стратифікація" як постійної характеристики будь-якого організованого суспільства.
- Створення моделі соціокультурної динаміки, центральною категорією якої виступає цінність.

Визначення суспільства П. Сорокіним

Етапи розвитку емпіричної соціології

Головні тенденції розвитку соціології (за Е. Гіденсом)
1. Розширення діапазону оцінок сучасності за рахунок поглибленого соціологічного аналізу культурних вимірів світу людини.
2. Перенесення акцентів на дослідження систем держав з притаманними їм взаємозв'язками і взаємодією, вивчення "національної держави" як втілення суспільства.
3. Ретельне вивчення світової системи.
4. Розмивання традиційних кордонів між різними соціогуманітарними науками.
5. Участь соціології у формуванні соціальної політики та її активність у впровадженні реформ.
6. Зростання ролі соціальних рухів у розвитку суспільства.
7. Зміцнення союзу теорії і практики в соціології.
8. Досягнення соціологією стану синтезу соціологічних концепцій (уніфікація теоретичної мови соціології в умовах наявного нині плюралізму теорій, ідей і концепцій).
9. Зберігання дискусійності предмету, що допоможе розвиватися науці, уникаючи догматизму.

Висновок: історія становлення соціологічних знань – яскраве свідчення закономірного процесу визрівання суспільної потреби в соціологічних знаннях. Як і будь яка галузь знань, соціологія проходить періоди виникнення, становлення та розвитку. Кожному періоду, етапу, розвитку властиві специфічні особливості, що характеризуються, з одного боку, рівнем знань про суспільство, людину, навколишню природу, а з іншого – здібності, можливості людини проникнути в таємниці суспільних явищ, пізнати їх.

Термінологія: теоретична соціологія, парадигма, соціальний факт, соціологічні школи, соціальна статика і динаміка, "розуміюча" соціологія, соціальна статика, соціологізм, структурний функціоналізм, соціальний конфлікт, емпірична соціологія.

Сайти Internet:

[http:// www.glasnet.ru/~asch/sociology/](http://www.glasnet.ru/~asch/sociology/)

[http:// www.magister.msk.ru/library/revolt/aksel1001.htm](http://www.magister.msk.ru/library/revolt/aksel1001.htm)

[http:// www.social.narod.ru/sociology/uchebnik/uchebnik.htm](http://www.social.narod.ru/sociology/uchebnik/uchebnik.htm)

Тема: Суспільство в системі соціальних зв'язків

План лекції:

1. Суспільство як система: суть, структура, типи.
2. Типологізація суспільств
3. Соціальна стратифікація
4. Соціальна мобільність.

1. Суспільство як система: суть, структура, типи.

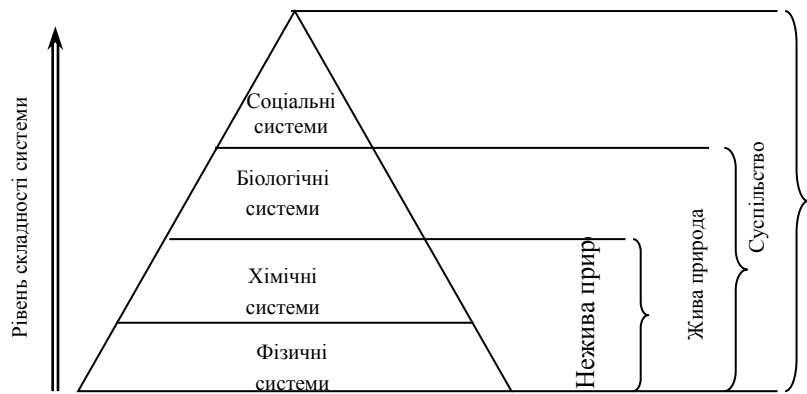
Суспільство (в широкому розумінні) – це сукупність всіх способів взаємодії та форм об'єднання людей, в якій знаходиться прояв їх взаємозалежності один від одного і які склалися історично.

У більш вузькому сенсі *суспільство* виступає структурно або генетично визначеним типом (рід, вид, підвид і т.п.) спілкування людей, що являє собою історично визначений цілісний або відносно стійкий елемент цієї цілісності.

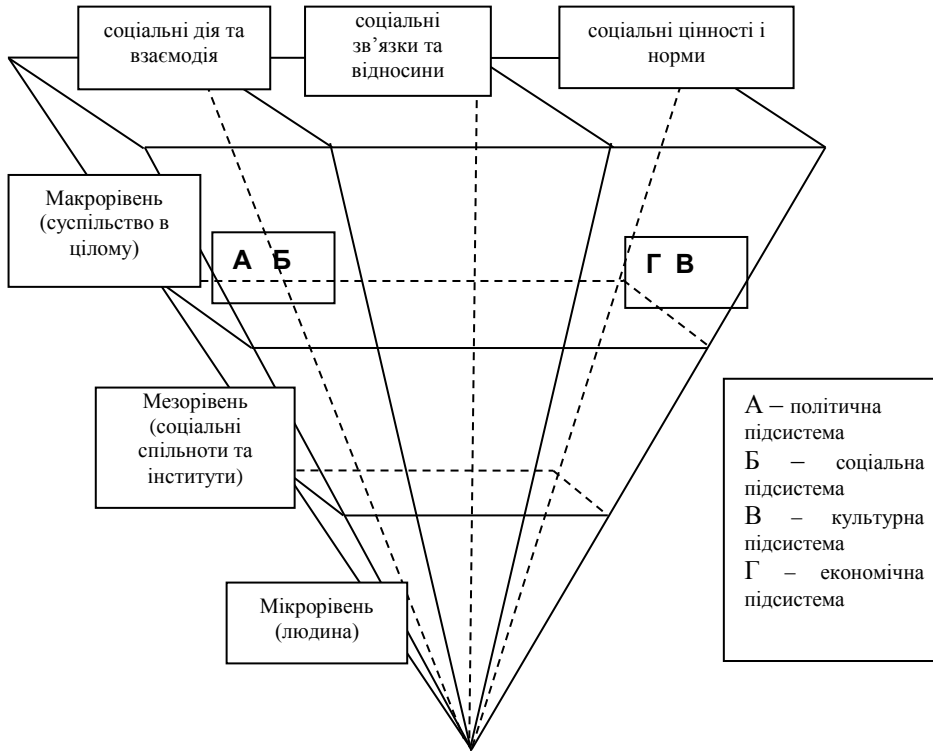
Суспільство як об'єкт дослідження

Історію розвитку суспільства вивчають	Суспільство, як цілісну систему, загальні закони його розвитку і функціонування вивчає	Окремі сторони життя суспільства і держави вивчають
<p>Історичні науки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Історія соціальної думки • Історія економічних вчень • Історія права та ін. 	<p>Соціальна філософія</p>	<p>Окремі суспільні науки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Соціологія • Політ. економія • Мистецтвознавство • Психологія та інші

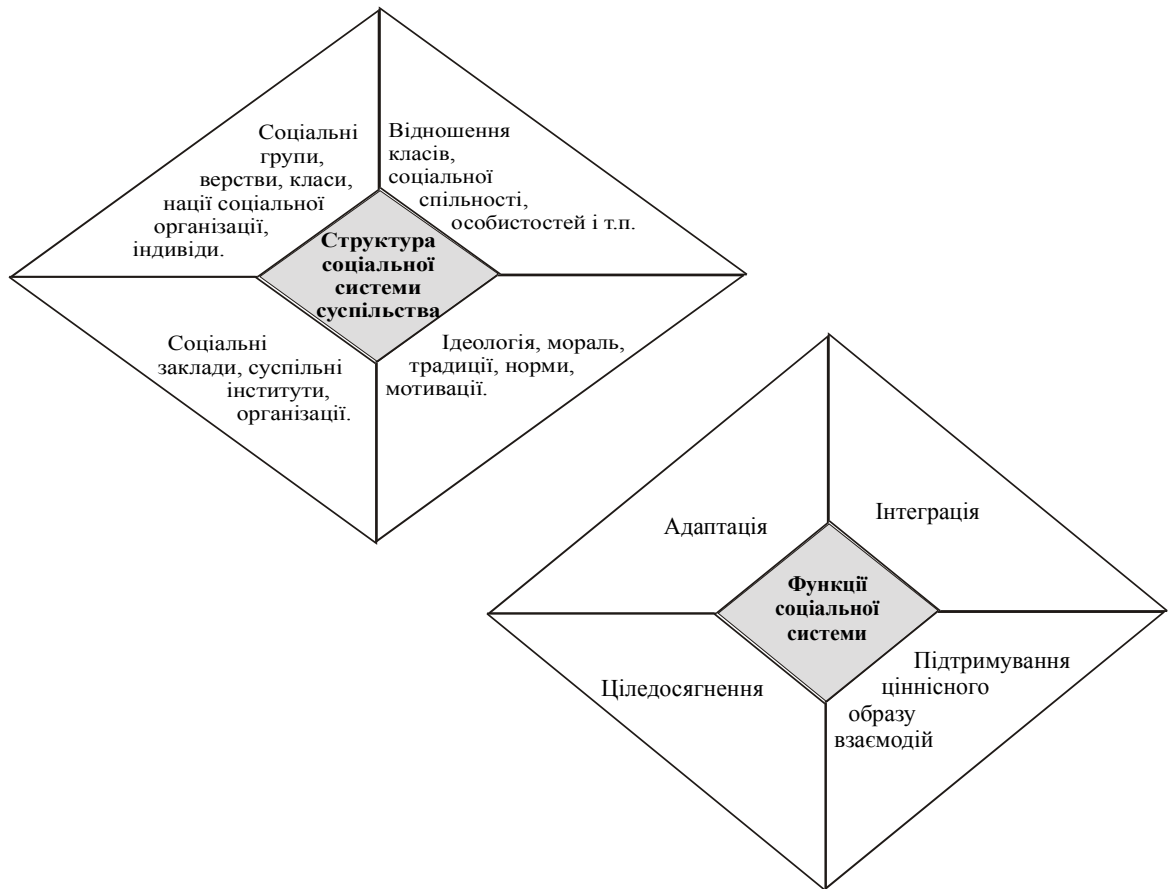
<ul style="list-style-type: none"> • Спільність теорії • Цілісність і сталість • Автономність і самодостатність 	<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 10px; display: inline-block;"> <p style="margin: 0;">С У С П І Л Ь С Т В А</p> </div>	<ul style="list-style-type: none"> • Самовідтворення, саморегулювання і саморозвиток • Здатність підтримувати і відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків • Певний рівень розвитку культури з усталеною системою норм і цінностей
--	---	--

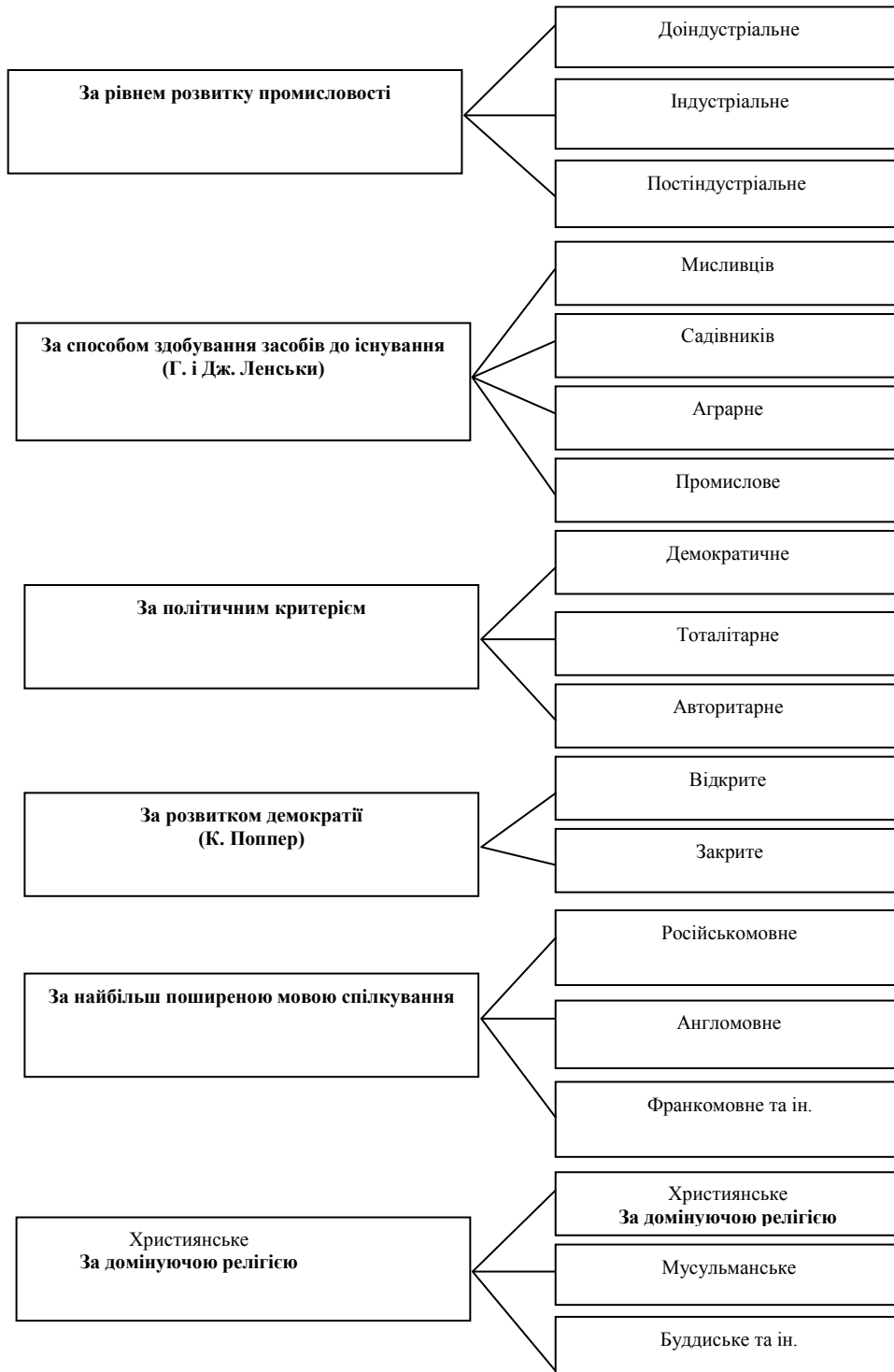
Суспільство як система

Суспільство – це цілісна система, тобто таке соціальне утворення, яке наділене інтегральною системною якістю, що не зводиться до характеристик окремих людей чи їх простої суми.

2. Типологія суспільства

**Порівняльна характеристика різних типів суспільства
(90 роки XX століття)**

Характерні риси суспільства	Типи суспільства		
	Доіндустріальне	Індустріальне	Постіндустріальне
Типові представники	Афганістан, Ангола, Нікарагуа, Ефіопія	Італія, Франція, Великобританія	Країни які найбільше наближені до цього типу суспільства: США, Японія
ВНП на душу населення	До 400\$	Близько 10000\$	Близько 18000\$
Основний фактор виробництва	Земля	Капітал	Знання
Основні продукти виробництва	Їжа	Промислові вироби	Послуги
Характерні риси виробництва	Ручна праця	Широке застосування механізмів, технологій	Автоматизація виробництва, комп'ютеризація суспільства
Характер праці	Земельна праця	Переважно стандартна діяльність	Різне підвищення творчого початку праці
Зайнятість населення	Близько 75% в с/г	Близько 10% в с/г	В сільському господарстві до 3%, в промисловості 33%
Основні види експорту	Сировина	Продукти виробництва	Послуги
Політика в галузі освіти	Боротьба з не писемністю	Підготовка спеціалістів	Безперервна освіта
Кількість вчених на 1000000 мешканців	Близько 100	Близько 2000	Близько 2000
Смертельність на 1000 чол.	Близько 20 чол.	Близько 10 чол.	Близько 10 чол.
Тривалість життя	40-50 років	Понад 70 років	Понад 70 років
Вплив людини на природу	Локальний неконтрольоване	Глобальний	Глобальний контрольований
Взаємодія з іншими країнами	Несуттєва	Тісний взаємозв'язок	Відкрите суспільство

Типи людських суспільств	
Загальні характеристики	Час існування
<i>Суспільство мисливців та збирачів</i>	
Складаються з невеликої кількості людей підтримують своє існування полюванням, риболовлюю і збиранням їстівних рослин. Нерівність в цих суспільствах слабо виражене; відмінності в соціальному становищі визначаються віком і статтю.	З 50 000 до н. е. до теперішнього часу хоча зараз знаходяться на межі повного зникнення
<i>Землеробські суспільства</i>	
В основі цих товариств - дрібні сільські громади; міст немає. Основний спосіб отримання коштів для існування - землеробство, іноді доповнюється полюванням і збиранням. Ці суспільства характеризуються більш сильним нерівністю, ніж спільноти мисливців і збирачів; на чолі цих товариств стоять вожді.	З 12 000 до н. е. до теперішнього часу. Сьогодні велика їх частина входить до складу більших політичних утворень і поступово втрачає свій специфічний характер.
<i>Суспільство скотоводів</i>	
Ці суспільства ґрунтуються на розведенні домашніх тварин для задоволення матеріальних потреб. Розміри таких товариств варіюються від кількох сотень до тисяч чоловік. Для цих товариств зазвичай характерно яскраво виражене нерівність. Керують ними вожді або воєначальники.	Той же відрізок часу, що і у землеробських товариств. Сьогодні суспільства скотарів також входять до складу більших держав; і їх традиційний спосіб життя руйнується.
<i>Традиційні держави або Цивілізації</i>	
У цих суспільствах основою економічної системи як і раніше є землеробство, проте існують міста, в яких зосереджені торгівля і виробництво. Серед традиційних держав зустрічаються дуже великі, з багатомільйонним населенням, хоча зазвичай їх розміри в порівнянні з великими індустріальними країнами невеликі. Традиційні держави мають особливий урядовий апарат, на чолі якого стоїть цар або імператор. Між різними класами існує значна нерівність.	Приблизно з 6000 до н. е. до дев'ятого століття. До теперішнього часу всі традиційні держави зникли.
<i>Суспільства першого світу</i>	
Ці суспільства ґрунтуються на промисловому виробництві, причому значна роль відводиться вільному підприємству. У сільському господарстві зайнята лише незначна частина населення, переважна більшість людей живе в містах. Існує значна класова нерівність, хоча і менш виражене, ніж у традиційних державах. Ці суспільства складають особливі політичні освіти, або національні держави.	З вісімнадцятого століття до теперішнього часу.
<i>Суспільства другого світу</i>	
Суспільства, які мають індустріальну базу, але в їх економічній системі панує централізоване планування. Лише відносно невелика частина населення зайнята в сільському господарстві, більшість проживає в містах. Існує значна класова нерівність, хоча метою марксистських урядів цих країн є створення безкласової системи. Подібно країнам першого світу, утворюють особливі політичні спільноти, або національні держави	З початку двадцятого століття (після Жовтневої революції 1917 року в Росії) до теперішнього часу.
<i>Суспільства третього світу</i>	
Суспільства, в яких велика частина населення зайнята в сільському господарстві, живе в сільській місцевості і застосовує в основному традиційні методи виробництва. Однак частина сільськогосподарської продукції реалізується на світовому ринку. У деяких країнах третього світу існує система вільного підприємства, в інших - централізованого планування. Товариства третього світу також є національними державами.	З вісімнадцятого століття (як колонізовані країни) до теперішнього часу.

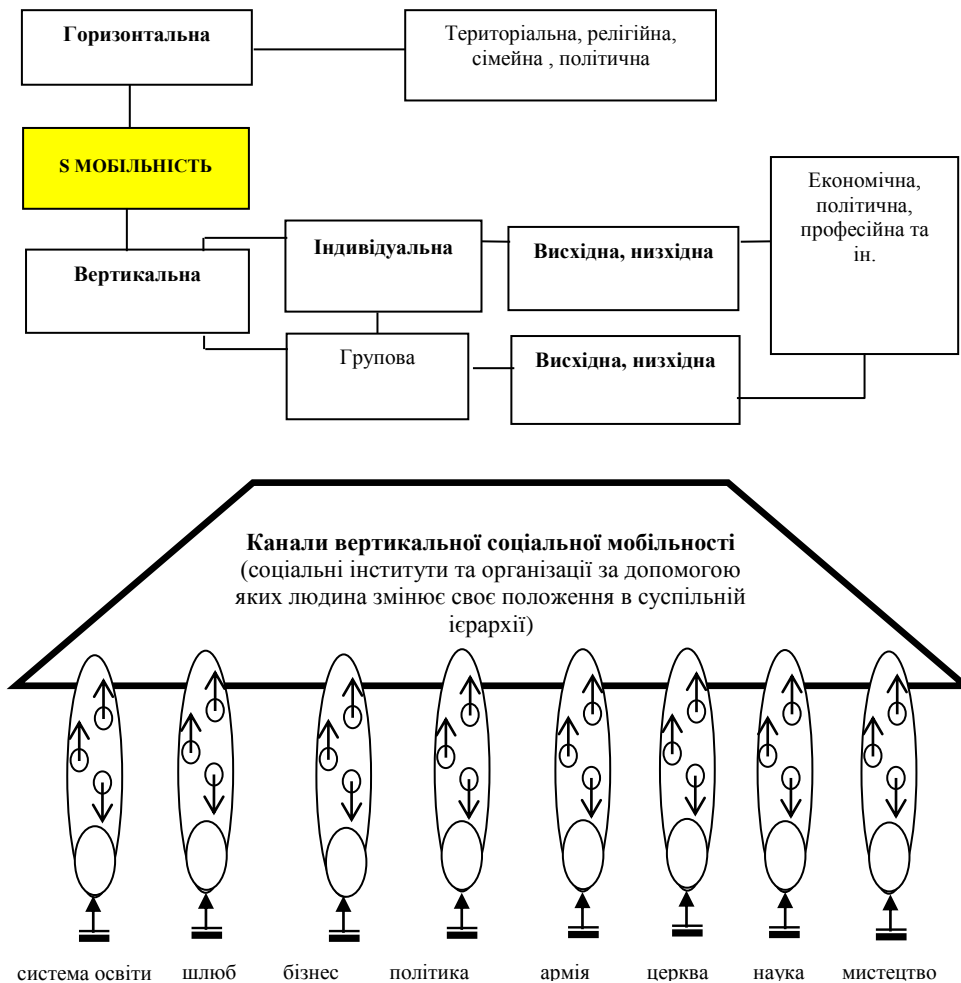
Соціальні інститути суспільства.

Соціальний інститут – стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, настанов, що регулюють різні сфери людської діяльності і організують їх в систему ролей і статусів, що утворюють соціальну систему

3. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність

Соціальна мобільність – будь-який перехід індивіда або соціального об'єкту із однієї соціальної позиції в іншу

Висновок: суспільство – важлива категорія теоретичної соціології. Сучасна соціальна сукупність систем соціальних і держаних владних інститутів, взаємодія яких забезпечує можливість функціонування і розвитку базових і надбудовних суспільних відносин. Інтереси і потреби суспільства виступають джерелом і першопричиною суспільного, соціального розвитку.

Термінологія: суспільство, соціальні структури, соціальна система, соціальна дія, соціальний зв'язок, соціальні відношення, соціальна взаємодія, соціальна група, соціальний інститут, соціальна організація, соціальна нерівність, соціальна статифікація, соціальна мобільність.

Сайти Internet:

[http:// www.social.narod.ru/sociology/uchebnik/uchebnik.htm](http://www.social.narod.ru/sociology/uchebnik/uchebnik.htm)

Короткий зміст

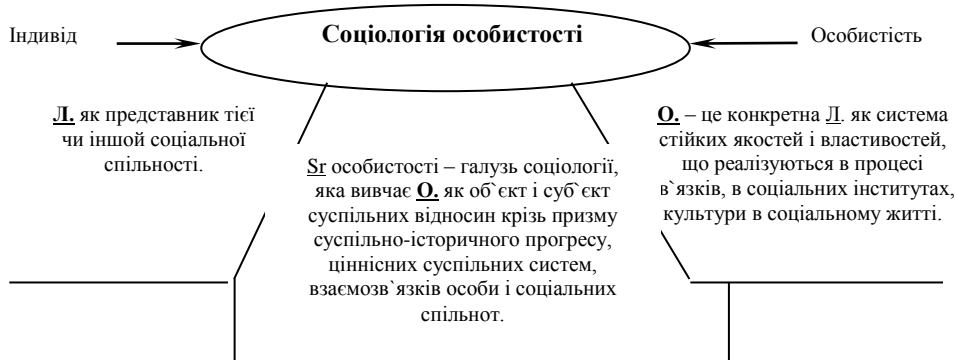
1. Культура складається з цінностей , яких дотримується дана група, норм, яким слідує її члени , і матеріальних благ , які вони створюють.
2. Людський рід з'явився в результаті тривалого процесу біологічної еволюції. Люди є частиною групи вищих ссавців - приматів. Є серйозні підстави вважати , що культурний розвиток передувало і, ймовірно , визначило еволюцію людського роду.
3. Можна виділити кілька типів досучасного товариств . Громади мисливців і збирачів не займаються землеробством і не тримають худоби , а живуть за рахунок полювання і збору рослин. У суспільствах скотарів основним джерелом засобів до існування служить розведення домашніх тварин. Землеробські суспільства залежать від регулярної обробки одних і тих же ділянок землі. На основі найбільш великих і розвинених з них утворюються традиційні держави, або цивілізації.
4. Бурхливий розвиток і експансія Заходу привели до захоплення багатьох областей земної кулі , радикально змінивши усталені соціальні системи та культури .
5. В індустріальних країнах основою економіки є промислове виробництво (засоби і методи якого також використовуються для виробництва продовольства) . До індустріальним країнам першого світу належать країни Заходу , а також Японія , Австралія і Нова Зеландія . Країни другого світу - це індустріальні суспільства , керовані комуністичними урядами . Країни третього світу , в яких живе велика частина населення землі , практично всі були раніше колоніями. Більшість їх населення зайнято виробництвом сільськогосподарської продукції , частина якої надходить на світовий ринок.

Тема: Особистість у системі соціальних зв'язків
План лекції

1. Поняття особистості в соціології.
2. Соціальний статус та соціальна роль особистості
3. Вік у соціальному вимірі.
4. Формування особистості в процесі соціалізації.

1. Поняття особистості в соціології.

Поняття особистості в структурі гуманітарних наук		
Філософія	Психологія	Соціологія
Розглядає О. з точки зору її місця в світі як суб'єкта діяльності, пізнання і творчості.	Розглядає О. в якості стійкої цілісності психологічних процесів, якостей і відносин: темпераменту, характеру, здібностей, вольових якостей та ін.	Відокремлює в особистості суспільно-типове. Основна проблематика соціальної теорії особистості пов'язана з процесом формування особистості і розвитку її потреб у нерозривному зв'язку з функціонуванням і розвитком С- них спільнот, вивчення закономірностей зв'язків особистості та суспільства, О. та групи, регуляції і саморегуляції С-ої поведінки особистості.

Якості особистості	Предмет соціології особистостей	Соціальні типи особистості
1. Соціально обумовлені	1. Соціально-історичні і соціально-культурні типи О.	1. Індивідуальні типові риси О.
2. Психологічні властивості О.		2. Соціальні якості О.
3. Біологічні	2. Соціально-типові прояви, ролеві структури О. , яка є відображенням різноманітних соціальних зв'язків і суспільно необхідних функцій, які реалізуються індивідами	3. Історичний тип О.
4. Індивідуальні		4. Соціально-культурний тип О.

С	соціально визначена ціль діяльності
О	
Ц	соціальні ролі і позиції
І	
А	очікування по відношенню до соціальних позицій і ролей
Л	
Ь	норми, цінності і використовна знакова система
Н	
І	рівень освіченості, система знань
Я	
К	професійна підготовка
О	
С	працевдатність
Т	
І	самостійність в прийнятті рішень
Л	
Ю	активність та ін.
Д	
И	
Н	
И	

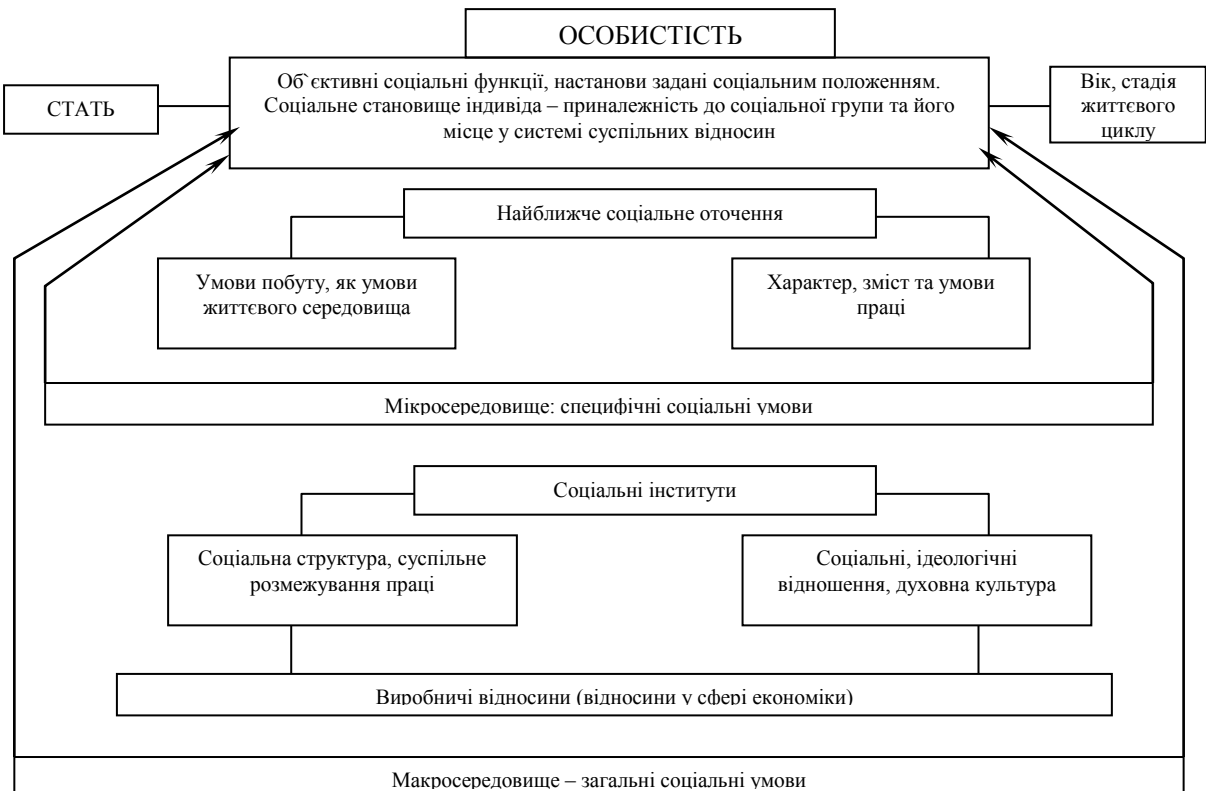
Особистість як об'єкт та суб'єкт суспільних відносин

Особистість як суб'єкт суспільних відносин

Особистість як об'єкт соціальних відносин

2. Соціальний статус та соціальна роль особистості

Структура соціальної ролі

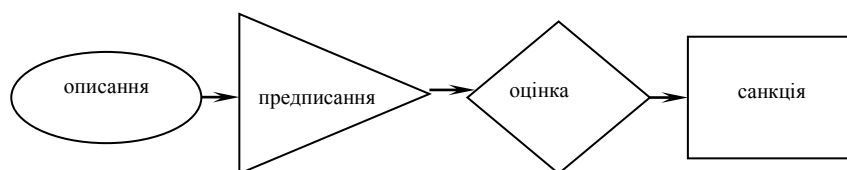
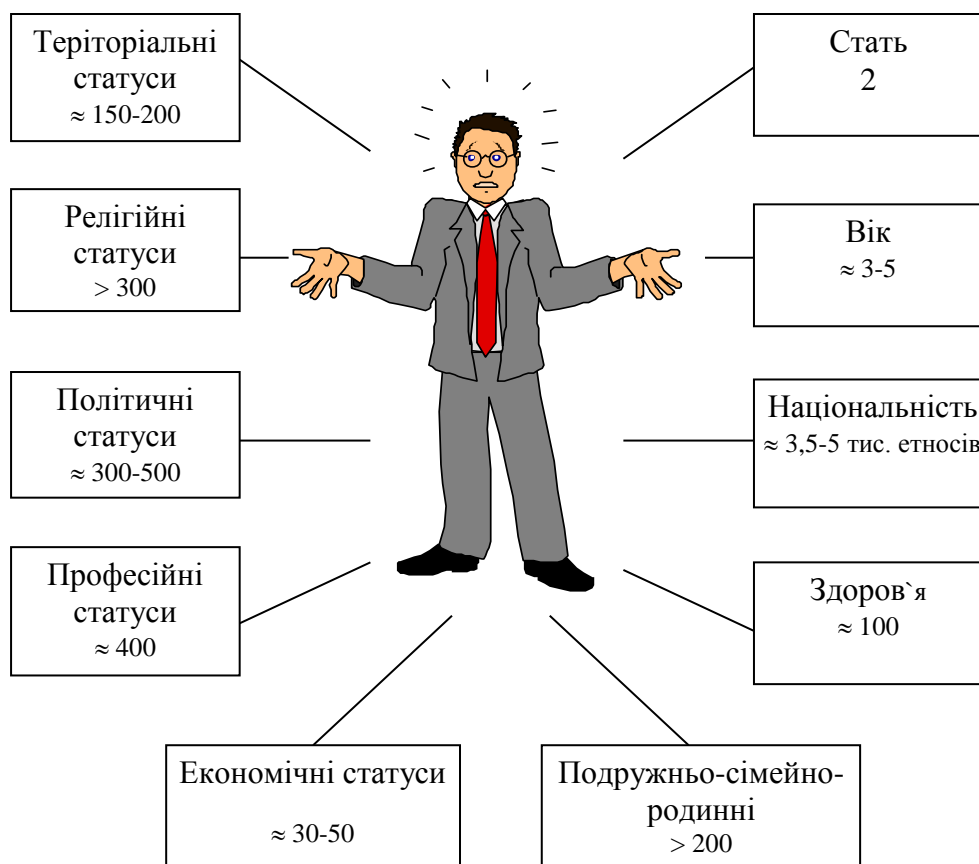

Рис. 4.8.

Соціальний статус (від лат. Status – стан узагалі, стан справ тощо) – позиція людини в суспільстві, пов'язана з певними правилами і обов'язками; становище індивіда соціальної групи стосовно до інших індивідів та груп, що визначається за соціально вагомими для данної суспільної ознаками системи.

СТАТУСНИЙ ПОРТРЕТ Людини або статусний набір (вказані тільки соціальні статуси)

Соціальна роль – модель поведінки, яку задає соціальна позиція особистості в системі суспільних або міжособистих взаємин. Згідно з Н. Смелзером, **соціальна роль** – поведінка, яка очікується від людини, що займає певний статус.

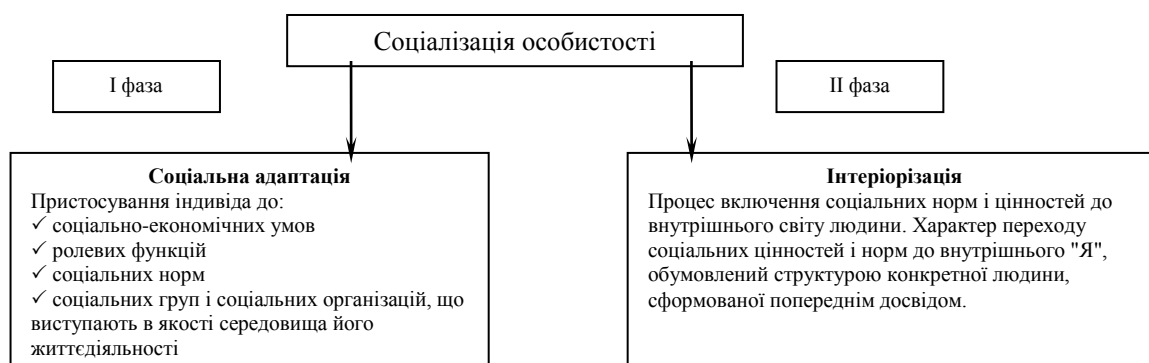
3. Вік у соціальному вимірі

Вікові етапи людського життя і їхні особливості

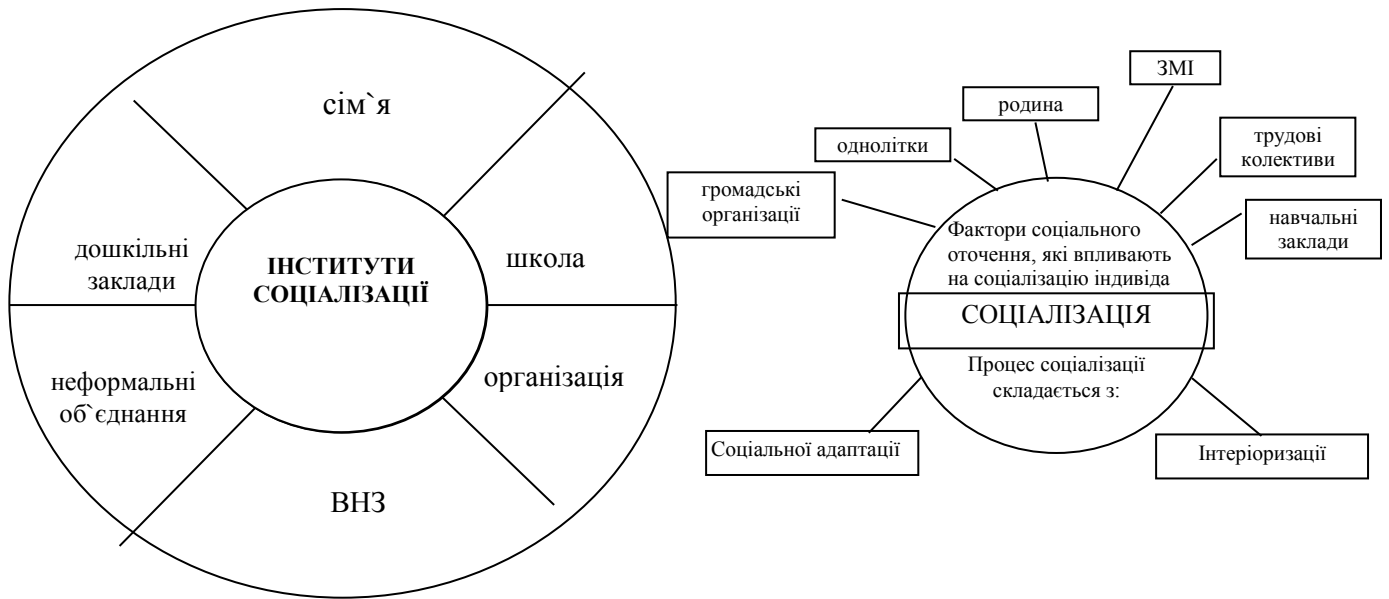
Етап людського життя	Віковий період	Головні особливості етапу
Дитинство	Від народження до 10 років	Головний вид діяльності — гра, швидке засвоєння первинних норм і цінностей, гострота і безпосередність сприйняття дійсності, відсутність спогадів і стереотипів
Отроцтво (підлітковий період)	Від 11-12 до 14—15 років	Бажання самоутвердитися, неправильна оцінка своїх можливостей, гостра реакція на ставлення до себе інших, підвищена зацікавленість собою, прагнення до активного самоутвердження
Юність	1. Рання: 14—17 років 2. Пізня: 18—29 років	Професійне визначення, вирішення загальних світоглядних питань. Людина сповнена сил, спрямована на досягнення найсміливіших мрій, не боїться труднощів, відкрита для нового, відгукується на новації
Зрілість	Від 30 до 60 років	Період практичного самоутвердження і самореалізації. Людині властиві зрілість мислення, сформованість світогляду і життєвої позиції, економічна самостійність, моральна відповідальність. Найтриваліший і плідний період людського життя
Старість	Від 61 року до кінця життя	Зниження працездатності, відхід від активного професійного життя, погіршення стану здоров'я, схильність до консервативних поглядів і переконань, незадоволення навколишнім світом. З'являється мудрість, розуміння суті речей та їхньої реальної цінності

4. Формування особистості в процесі соціалізації.

Соціалізація — процес засвоєння індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей суспільства, до якого він належить.

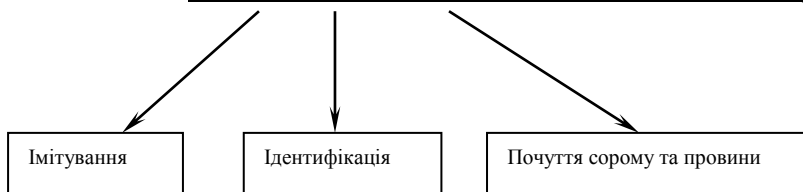

СТАДІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	
Первинна соціалізація або стадія адаптації (від народження до підліткового віку.)	Дитина завоює соціальний досвід некритично, пристосовується, наслідує
Стадія індивідуалізації	З'являється бажання виділити себе серед інших, критичне відношення до норм поведінки
Стадія інтеграції	З'являється бажання знайти своє місце в суспільстві
Трудова стадія	Охоплює весь період зрілості <u>Л.</u> , весь період її трудової діяльності, коли <u>Л.</u> не тільки засвоює соціальний досвід, але й відтворює його за рахунок активного впливу на сферу <u>Л.</u> через свою діяльність
Післятрудова стадія соціалізації	Розглядає похилий вік як вік, що має певний внесок у відтворення <u>S</u> досвіду, у процес передавання його новим поколінням

Сутність процесу соціалізації

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ (за З. Фрейдом)

Соціально-психологічні механізми соціалізації

Ідентифікація – це ототожнення індивіда з деякими людьми або групами, які дозволяють засвоювати різноманітні норми, відношення і форми поведінки, які притаманні оточуючим
Наслідування – є свідомим або несвідомим відтворенням індивідом моделі поведінки, досвіду інших людей
Навіювання – несвідоме відтворення індивідом внутрішнього досвіду, думок, почуттів і психічних станів тих людей, з якими він спілкується
Соціальна фасилітація ("полегшення") – стимулюючий вплив поведінки одних людей на діяльність інших, у результаті чого їхня діяльність відбувається вільніше і інтенсивніше
Конформність – усвідомлення розходження у думках з оточуючими людьми і зовнішня згода з ними. Реалізується у поведінці

Висновки:

- Людина – основний елемент будь-яких соціальних спільностей і системи.
- Кожна людина виконує певні соціальні функції, як своєрідне доручення на виконання спеціалізованого роду заняття в соціальній взаємодії.
- Соціальний статус особи – це певне місце людини, особи в суспільній ієрархії, обумовлене її походженням, професією, віком, статтю, сімейним положенням. Динамічний аспект соціального статусу відображає соціальна роль.
- Процес включення людини в соціальні зв'язки і інтеграція в різні типи соціальної спільності з метою становлення її соціальності, називаються соціалізацією.

Термінологія: особистість, соціальні функції, соціальний статус, соціальна роль, автономія особистості, соціалізація, конформізм.

Сайти Internet:

[http:// www.glasnet.ru/~asch/sociology/](http://www.glasnet.ru/~asch/sociology/)

[http:// www.social.narod.ru/sociology/uchebnik.htm](http://www.social.narod.ru/sociology/uchebnik.htm)

Тема: Соціологічне дослідження: методологія, методика, різновиди та етапи.

План лекції:

1. Конкретно-соціологічне дослідження: суть і етапи.
2. Методологія, методика і техніка КСД. Різновиди КСД.
3. Поняття та основні компоненти програми дослідження.
4. Вибірка у соціологічному дослідженні.

1. Конкретне соціологічне дослідження: суть і етапи.

Конкретно соціологічне дослідження – це складний комплекс програмно упорядкованих науково-теоретичних, методичних та організаційно-технічних засобів, спрямованих на досягнення дослідницьких цілей і завдань

Етапи організації соціологічного дослідження

2. Методологія, методика і техніка КСД. Різновиди КСД

Методологією називають систему принципів, визначених діалектичним підходом до об'єкта, що вивчається. А діалектика передбачає розгляд якостей і характеристик об'єкта в їх різноманітних зв'язках і відносинах з іншими об'єктами, у розвитку та змінах.

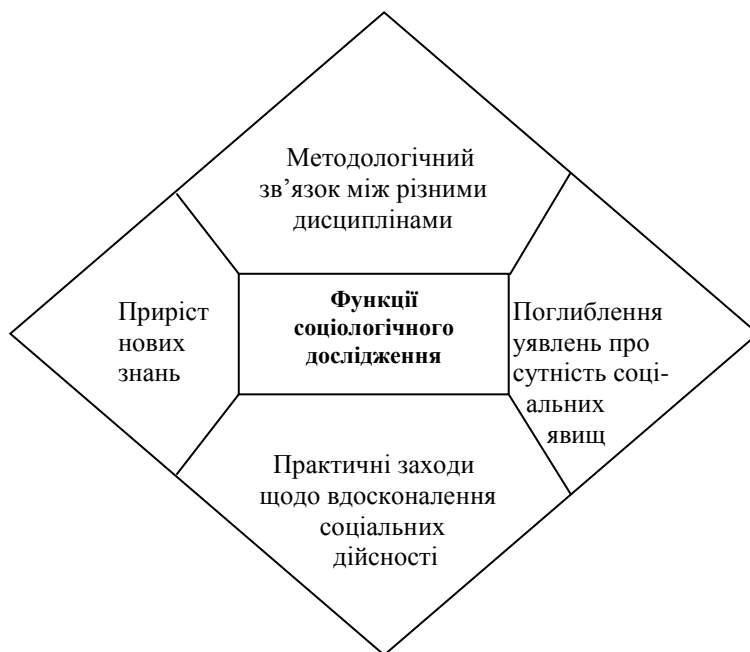
Методика – сукупність технічних заходів, зв'язаних з методом дослідження, у тім числі окремі операції їхня послідовність і взаємозв'язок.

Техніка соціологічного дослідження – це сукупність спеціальних прийомів для ефективного використання певного методу.

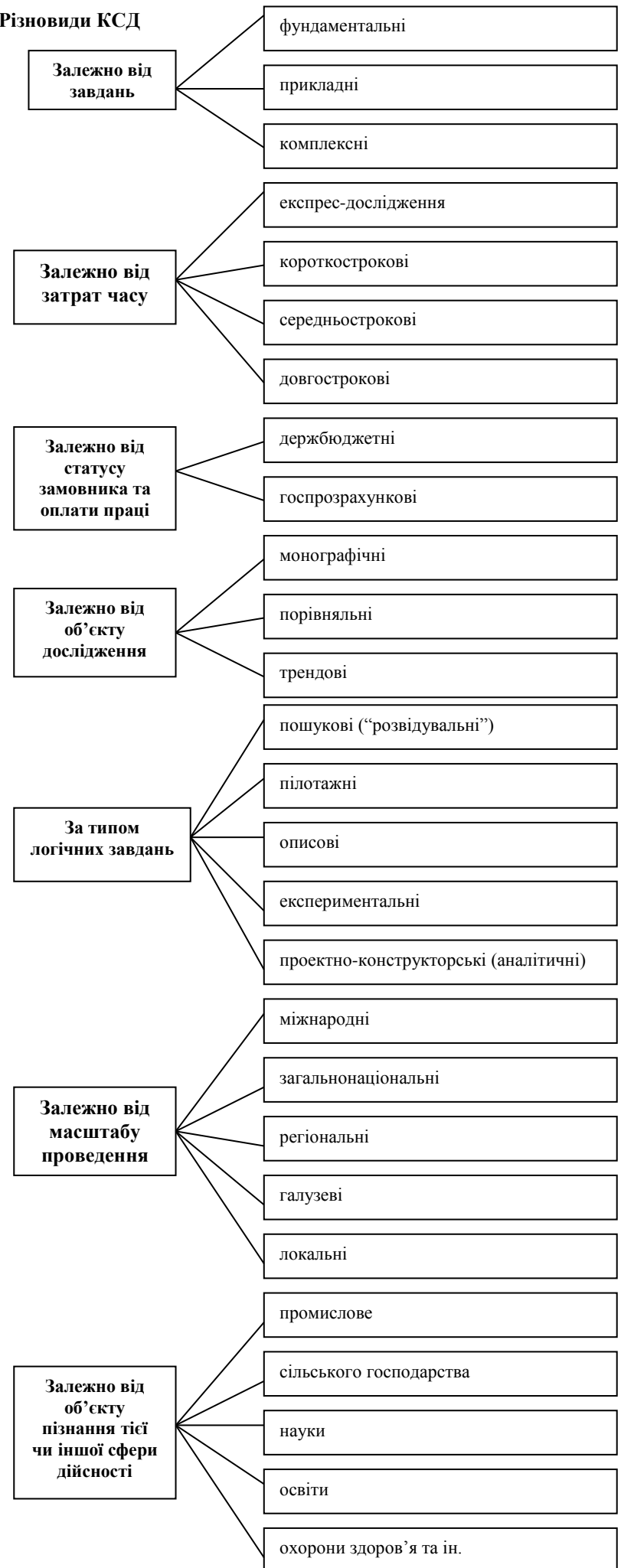
Н. Смелзер вважає, що **соціологічний метод** – це правила та способи, за допомогою яких встановлюється зв'язок між фактами, гіпотезами і теоріями, а І. Попова трактує **соціальний метод**, як сукупність способів збирання, обробки й аналізу соціологічної інформації.

Зв'язок типу дослідження, його гіпотез, мети та способу інформації

Вид дослідження	Мета дослідження	Види гіпотез	Способи збирання та аналізу інформації
<i>Розвідувальне (пошукове)</i>	Формування проблеми, мети, завдань, описової гіпотези	—	Вивчення матеріалів, інших досліджень, звітів, статистичних даних, експертне опитування, спостереження, тощо
<i>Описове</i>	Перевірка описової гіпотези, повне кількісно-якісне описання об'єкта	Описова	Вибірка та монографічне обстеження, анкетування, кореляційний аналіз
<i>Аналітичне</i>	Виявлення причинно-наслідкових залежностей в об'єкті	Пояснювальні	Експеримент

Різновиди КСД

3. Поняття та основні компоненти програми дослідження

Програма соціологічного дослідження – науковий документ, який регламентує всі етапи, стадії підготовки, організації та проведення соціологічного дослідження

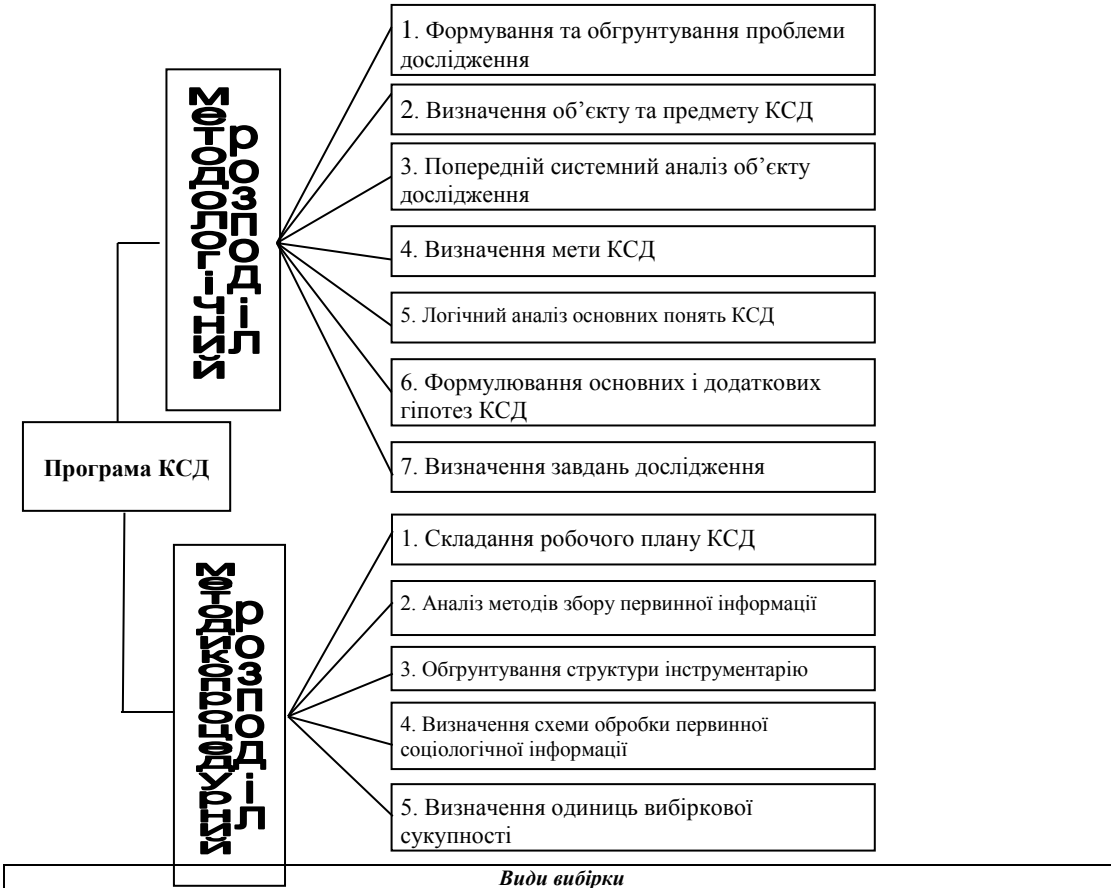
Програма досліджень			
В и м о г н д о р о з р о б к и	Якість і точність програми	Методологічна (дає змогу визначити проблему дослідження; сформулювати його цілі і завдання, зафіксувати вихідне уявлення про об'єкт, який вивчають; встановити відношення даного дослідження до тих, які проводились раніше)	Ф у н к ц ії
	Логічна послідовність усіх ланок програми	Методична (дає можливість розробити загальний план дослідження; визначити методи збирання і аналізу інформації; виробити процедуру дослідження; проводити порівняльний аналіз одержаних результатів аналогічних досліджень)	
	Гнучкість програми (при появі нових, непередбачених обставин вносити корективи до вже сформульованих положень)	Організаційна (забезпечує розробку чіткої системи розподілу праці між членами дослідницької групи; полегшує контроль за ходом дослідження)	
Програма досліджень			

4. Вибірка у соціологічному дослідженні

Вибірка – це метод дослідження, коли із загальної вивчаємої (генеральної) сукупності однорідних одиниць відбирається певна його частина (вибіркова сукупність) і тільки ця частина підлягає обстеженню

Репрезентативність – принцип тотожності сформованої моделі досліджуваного об'єкта параметрам (критеріям) генеральної сукупності

Структура програми КСД

Вірогіднісна (випадкова)	Власне-випадкова – вибір номерів на картах, рівномірно перемішаних	Стихійна – поштове опитування читачів журналу	Цілеспрямована (невипадкова)
	Механічна – вибір прізвищ за загальним списком через рівні інтервали		
	Серійна – розподіл генеральної сукупності на однорідні серії відбору в них респондентів пропорційно чисельності	Квотна – пропорційний відбір на базі статистики розподілу серед генеральної сукупності заданих сполучень паспортних даних респондентів - квот	
	Гніздова – відбір в якості одиниць дослідження колективів (груп) з послідовним суспільним опитуванням	Метод основного масиву – опитування всіх присутніх (або 60-70% всієї чисельності), наприклад при “зондуванні” суспільних думок	

Помилки вибірок
200 осіб +/-8%
400 осіб +/-6%
600 осіб +/-5%
750 осіб +/-4%
1000 осіб +/-4%
1500 осіб +/-3%
4000 осіб +/-2%

Висновки:

1. Дослідження без програми нагадує пошук методом спроб і помилок.
2. Програма дослідження – це теоретична основа процедур дослідження – збирання, опрацювання і аналізу інформації, що необхідно для одержання теоретичних висновків і практичних рекомендацій.
3. Велике практичне значення мають дослідження комплексних соціальних проблем, які дають можливість створити цілісну картину майбутнього розвитку основних сфер життя, суспільства, передбачити можливі негативні наслідки, накреслити шляхи і засоби оптимального управління соціальними процесами.

Термінологія: дослідження соціологічне: емпіричне і теоретичне, прикладне і фундаментальне; метод, і методика; об’єкт і предмет дослідження; операціоналізація поняття; програма дослідження; репрезентативність, вибірка.

Сайти Internet: <http://sociology.aqava.ru/>

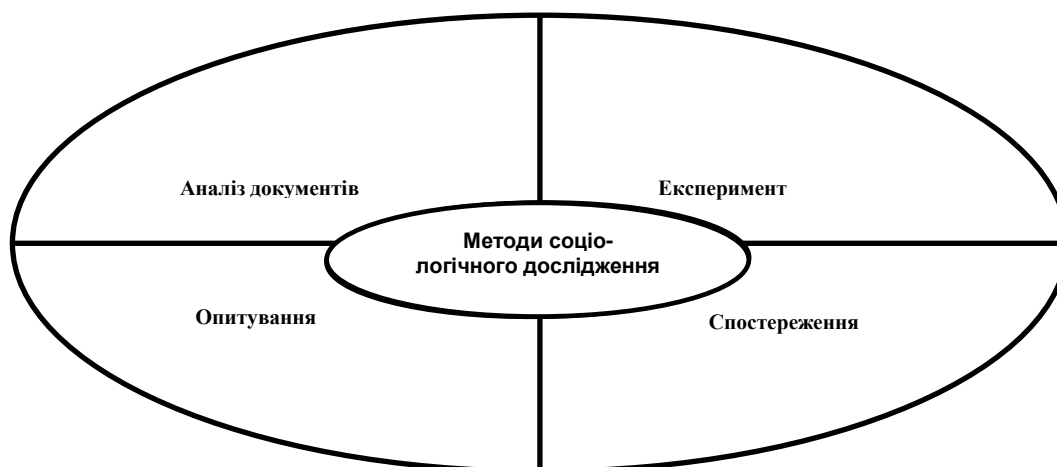
Тема: Методи збирання соціологічної інформації

План лекції:

1. Поняття методу в соціології.
2. Соціологічне опитування як основний метод збирання первинної соціологічної інформації та його різновиди.
3. Метод спостереження в соціології.
4. Метод аналізу документів.
5. Метод експерименту в соціології.
6. Метод соціометрії.

1. Поняття методу в соціології.

Метод (від грецького *methodos* – шлях до чогось) – це спосіб одержання вірогідних соціологічних знань; сукупність застосовуваних прийомів, процедур і операцій для емпіричного і теоретичного пізнання соціальної реальності.

Класифікація соціологічних методів збирання первинної інформації.

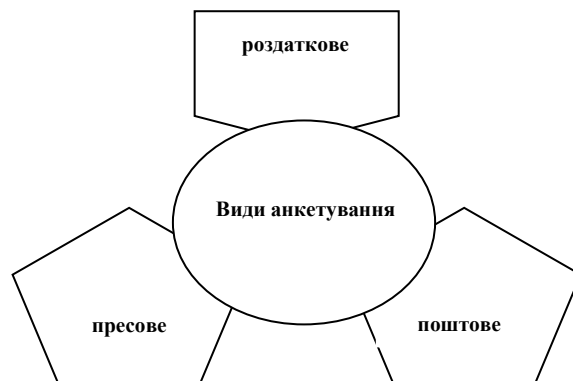
Метод	Аналіз документів	Спостереження	Опитування	Соціальний експеримент
Об'єкт	Документи	Процеси, явища, факти відносин, взаємозв'язків, взаємодій.	Працівники	Форми і методи розв'язання соціологічних проблем.
Предмет	Соціальні факти зафіксовані документально	Факти реальної поведінки	Факти свідомості, думки, мотиви, інтереси, почуття	Соціальні факти, цілеспрямовано змінювані у процесі дослідження
Спосіб	Традиційний – якісний, формалізований, кількісний	Включене – невключене Вільне – стандартизоване Систематичне – епізодичне Польове – лабораторне Контрольоване – неконтрольоване	Анкетування, інтерв'ю Соціометрія Експертиза Тести	Натуральний – мислений Лабораторний – польовий та ін.

2. Соціологічне опитування як основний метод збирання первинної соціологічної інформації та його різновиди.

Опитування – метод збору соціологічної інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) чи опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога і респондента (опитуваного) шляхом реєстрації відповіді респондентів на сформульовані соціологом питання, які впливають з цілей і завдань дослідження.

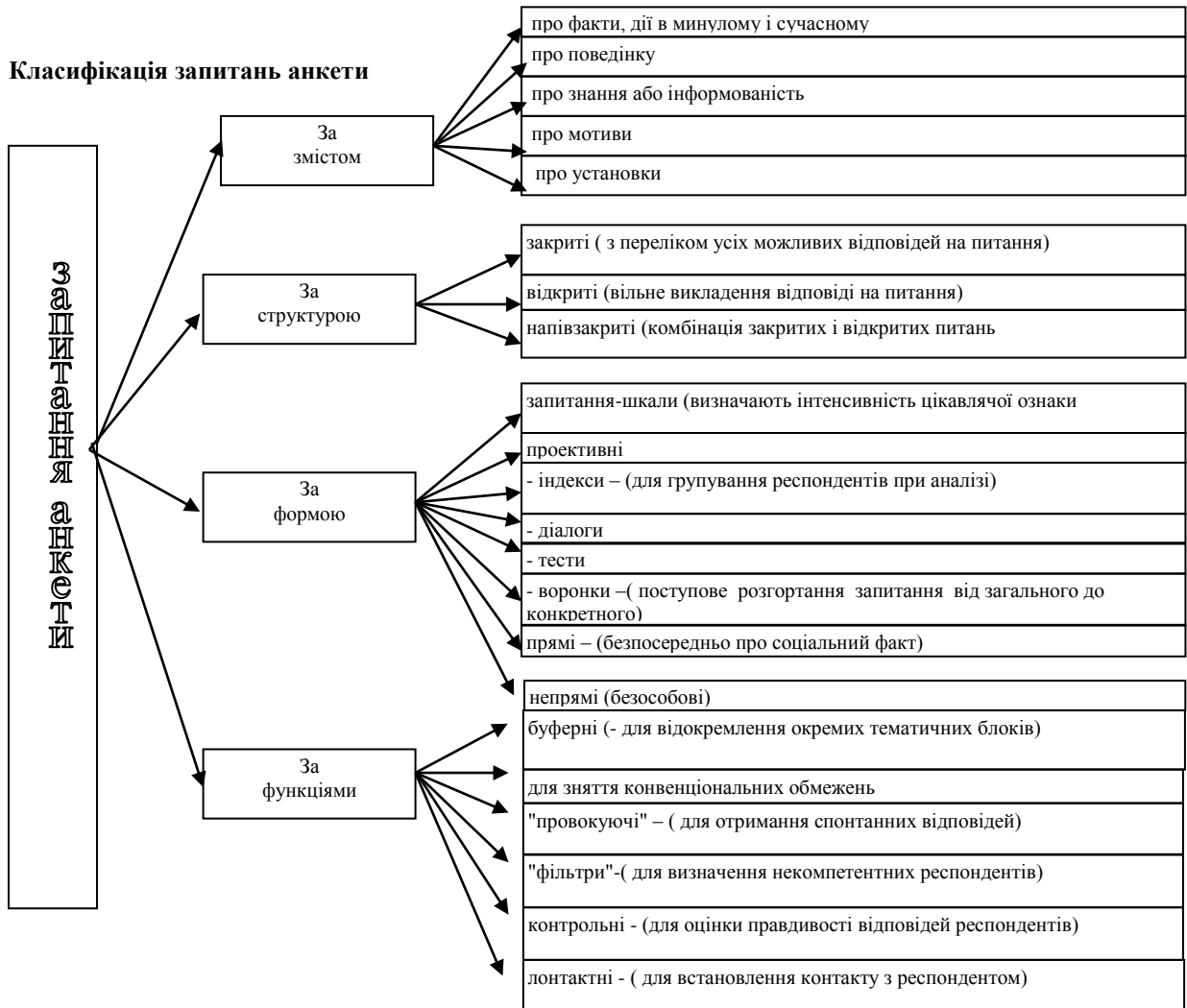

Анкета – тиражований документ, який містить певну сукупність запитань, сформульованих і пов'язаних між собою за встановленими правилами.

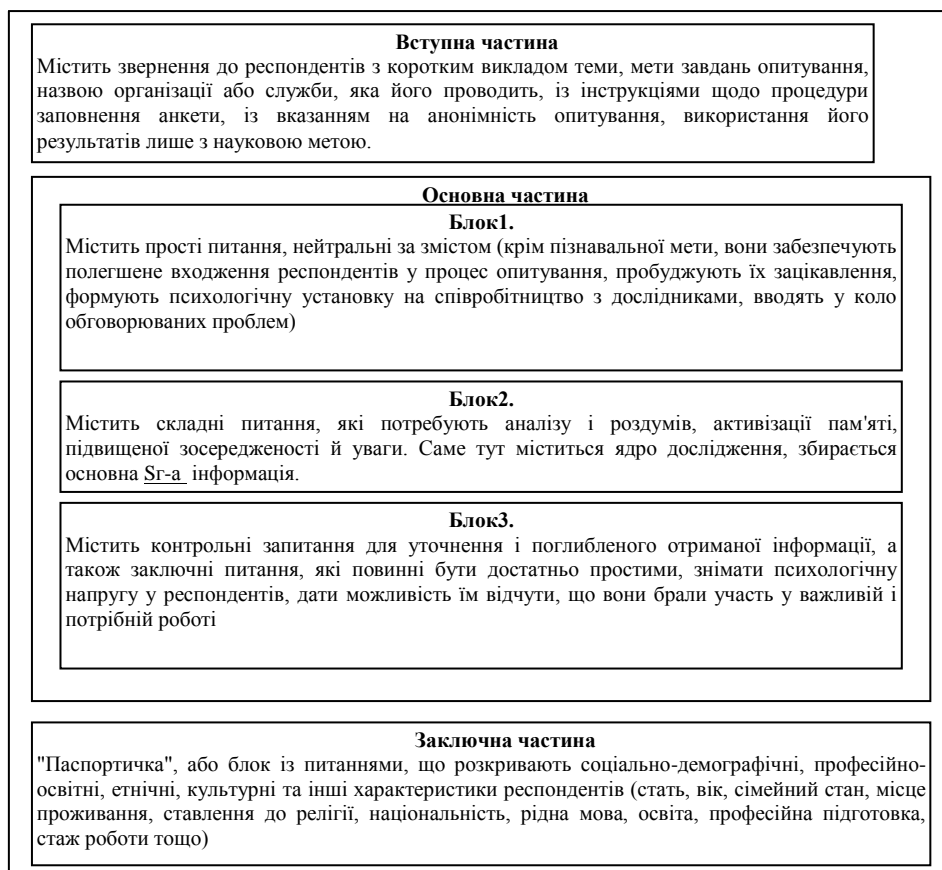

Запитання анкети - висловлювання розраховане на одержання інформації, що дає змогу операціоналізувати ознаки певного соціального явища

Класифікація запитань анкети

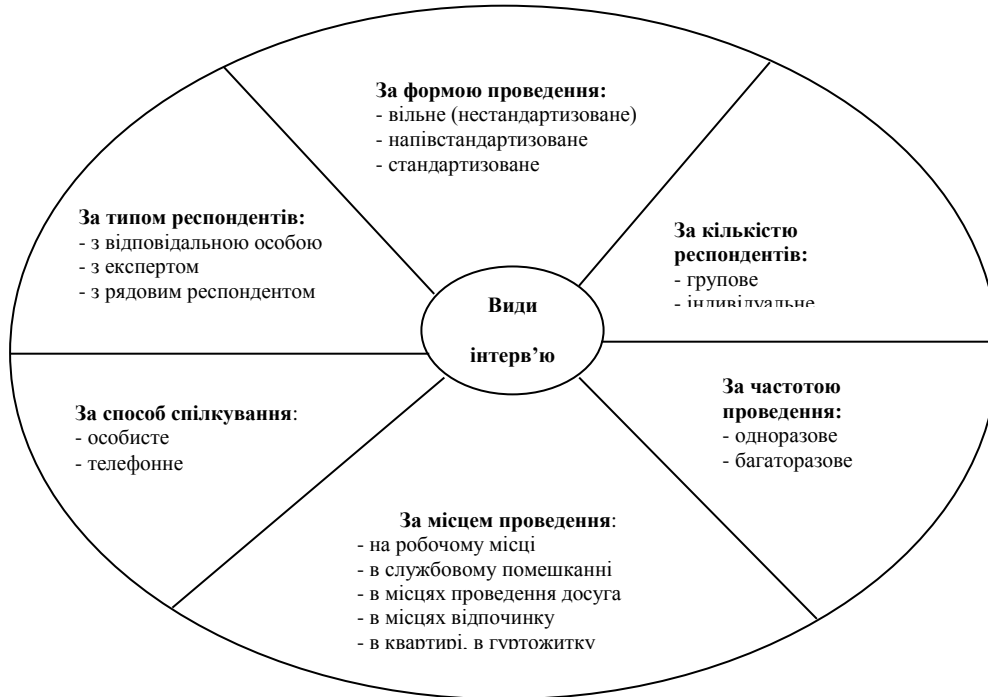
Структура анкети

Соціологічне інтерв'ю – (від англ. Interview- бесіда, зустріч) метод збору соціологічної інформації, що ґрунтується на вербальній соціально-психологічній взаємодії між інтерв'юером і респондентом з метою одержання даних, які цікавлять дослідника.

Питальник – документ, у якому сформульовані згруповані питання за темою, передбачено місце для записів відповідей на них.

Особливості інтерв'ю	
Позитивні якості	Специфічні труднощі, недоліки
1. Допомагає одержати глибинну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявлення респондентів. 2. Дає змогу вести спостереження за психологічними реакціями респондентів. 3. Особистий контакт соціолога і респондента забезпечує більш серйозне ставлення респондента до опитування.	1. Пошук психологічного контакту з кожним респондентом. 2. Значні матеріальні й часові затрати. 3. Трудомісткість підготовки інтерв'юерів. 4. Вирішення проблеми трудомісткості.

3. Метод спостереження в соціології.

Видиспостереження

Залежно від місця спостерігача:
-включене -невключене

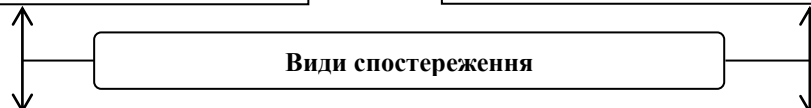
Залежно від ступеня формалізованості:
-стандартизоване -довільне

Залежно від регулярності проведення:
-систематичне -випадкове

Залежно від місця проведення:
-польове -лабораторне

Залежно від міри відкритості:
-відкрите -інкогніто

Область застосування:
Використовують при дослідженні поведінки індивідів і груп та форм спілкування, тобто при візуальному охопленні певної S-ої дії, його також можна застосувати в дослідженні конфліктної ситуації

Недоліки

- обмеженість і частковий характер ситуації, що спостерігається;
- складність, а інколи й неможливість повторення спостережень;
- вплив на якість певної соціологічної інформації суб'єктивних оцінок спостерігача, його установок, стереотипів тощо.

Позитивні риси

- здійснення спостереження одночасно з розгортанням і розвитком явищ, що їх досліджують (оперативність інформації);
- можливість безпосереднього сприйняття поведінки людей у конкретних умовах і в реальному часі (сприйняття поведінки людей в реальних умовах);
- об'єктивність, конкретність даних;
- можливість широкого охоплення події і опису взаємодії усіх її учасників;
- точне розуміння значення дій поведінки людей за рахунок ідентифікації з цінностями цілями групи.

4. Метод аналізу документів.

Документ це засіб закріплення різним способом на спеціальному матеріалі інформації щодо фактів, подій, явищ об'єктивної дійсності й розумової діяльності людини.

<i>Методи аналізу документів</i>		Кількісний (контент-аналіз)	
Традиційний (кабінетний)	Традиційний аналіз (класичний)		Контент-аналіз (кількісний)
	Тлумачення документа через з'ясування основних думок та ідей конкретного тексту. Оцінку його змісту згідно з політичними, моральними або естетичними критеріями.		Аналіз змісту масової сукупності текстів з використанням стандартизованих вимірювальних, статистичних процедур з метою отримання їх об'єктивних кількісних характеристик. Його сутність полягає у перекладі в кількісні показники текстової інформації.
Методи аналізу документів			

Метод аналізу документів

Позитивні риси методу:	Особливості застосування:	Недоліки:
<ul style="list-style-type: none"> - стабільний стан об'єкту дослідження можливе повторне дослідження; - в документі передається не лише інформація про події, а й відношення до них авторів, можливий аналіз подій з різних позицій. 	<ul style="list-style-type: none"> - документальна інформація носить вторинний характер, відсутній контакт з тією реальністю, яку відображає документ; - документальна інформація залежить від позицій і задумів авторів документу; - інформація представлена в узагальненому вигляді, що підвищує її якість, існує можливість порівнювати факти різних періодів, одні і ті ж самі факти, що зафіксовані в різні періоди різними особами; - мова документу не співпадає з мовою дослідження, вірогіден камуфляж форми документу. 	<ul style="list-style-type: none"> - дослідження носить посивний характер, бо відсутній безпосередній контакт дослідника і соціологічного явища; - дослідник може сприйняти вигадану інформацію за істину, бо висновки дослідника ґрунтуються на основі вторинної інформації, яка може бути викривленою; - автор фіксує в документі не лише безпосередньо спостережуване, а й минулі події, може використовувати повідомлення інших осіб; - зміст документальної інформації залежить від форми, в якій вона подається.

5. Метод експерименту в соціології.

6. Соціометричне опитування

Соціометричне опитування – один із різновидів опитування, який використовують для вивчення внутрішньо колективних зв'язків шляхом виявлення стосунків між членами колективу.

Мала група – реально існуюче утворення, в якому люди об'єднані певною спільною ознакою, спільною діяльністю або живуть в ідентичних умовах, обставинах і певним чином усвідомлюють свою належність до цього утворення.

Взаємини між членами колективу з'ясовуються на основі таких процедур:

Вибір – виражене бажання індивіда до співробітництва з іншим індивідом.

Відхилення (негативний вибір) – небажання індивіда до співробітництва з іншим індивідом.

Опускання – залишення одним індивідом іншого поза власною увагою.

Типи соціометричних критеріїв (запитань)	
Комунікативні	Гностичні
<p>Використовують для того щоб виміряти реальні або уявні стосунки в групі, з'ясувати як кожен член групи бачить своє безпосереднє оточення.</p> <p>Приклад: “Кого б ви обрали своїм старостою?”</p>	<p>Призначені для відображення уявлень людини щодо її ролі в житті, позиції в групі, а також для з'ясування того, хто на її думку, обері її для спільного вирішення певного завдання, хто – знехтує.</p> <p>Приклад: “хто з вашої групи, на Вашу думку, хотів би обрати Вас старостою?”</p>

Соціометричний метод

Переваги методу:	Особливості застосування:	Недоліки методу:
<p>- дозволяє виявити особливості уподобання, мотиви діяльності, ціннісні орієнтації членів групи;</p> <p>- дозволяє в групі виявити формальних і неформальних лідерів, передбачити структурні конфлікти, прогнозувати зміни внутрішньогрупові відносини;</p> <p>- комп'ютерні варіанти методики дозволяють оперативно (протягом 1-2 годин) отримати данні про структуру групи.</p>	<p>- метод використовується для одержання інформації про структуру малих груп та характер міжособових зв'язків у групі;</p> <p>- метод об'єднує в собі елементи опитування та експерименту;</p> <p>- безпосередній контакт соціолога з об'єктом дослідження;</p> <p>- процедура дослідження відпрацювала до рівня соціальної технології (тобто до стандартної методи, що дає можливість одержання достовірних результатів незалежно від випадкових особливостей об'єктів дослідження).</p>	<p>- метод дозволяє проводити дослідження в групі чисельністю до 15-20 чол.;</p> <p>- метод не підходить для дослідження випадкових, чи тимчасових об'єднань людей, де сталі зв'язки ще не склалися;</p> <p>- структура групи моделюється на основі суджень людей, а не на основі спостереження за реальною поведінкою;</p> <p>- респонденти не пояснюють причини свого вибору, тому важко оцінити сталість уподобань людей в різних ситуаціях;</p> <p>- можливі невідверті відповіді та помилки із-за невірної тлумачення запитань.</p>

Результати опитування заносять у соціоматрицю.

Соціоматриця – це таблиця, у якій в рядках розміщують відповіді кожного із членів групи.

№ п/п	Хто обирає	Кого обирають					Кількість обрань		
		1	2	3	4	5	+	-	всього
1	Іваненко	x	-	+	+	-	2	2	4
2	Петров	0	x	0	+	+	2	0	2
3	Сидоренко	+	-	x	0	+	2	1	3
4	Михайлів	0	-	+	X	0	1	1	2
5	Бабич	+	+	+	0	X	3	0	3
Кількість		2	1	3	2	2	10		
		0	3	0	0	1		4	
		2	4	3	2	3			14
		+обрань							
		- Всього							

“+” – позитивний вибір

“-” – відхилення

“0” – опускання, відсутність вибору

Самовибір не передбачався, тому у відповідних клітинках проставлено “x”.

Зручним методом аналізу соціометричної інформації є графічний метод.

Графічне зображення взаємин у колективі, виявлення на основі вибору, називають **соціограмою**.

При побудові соціограм найчастіше використовують таку символіку:

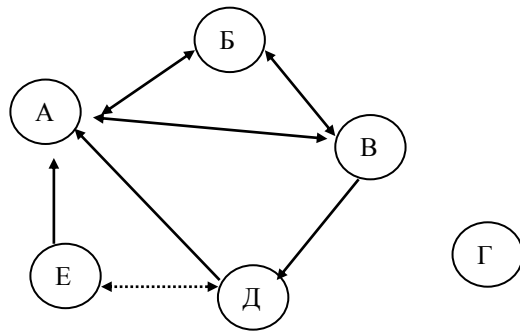
—————> А- позитивний вибір члена групи А

.....> А - відхилення (негативний вибір) члена групи А

А<————> В- позитивний взаємний вибір

А<.....> В- взаємно негативний зв'язок

Соціограма

Результати соціометричного опитування у кількісній формі можна також виразити за допомогою обчислення соціометричних індексів.

Соціометричний індекс – число обрань певного виду, поділене на загальну кількість можливих обрань даного типу.

Висновок: Важливіша особливість емпіричного соціологічного дослідження полягає в тому, що використовуються специфічні методи збирання інформації, що дозволяє вести якісний аналіз соціальних проблем.

Виділяють чотири основних методи
емпіричного соціологічного дослідження:

- 1) аналіз документів;
- 2) спостереження;
- 3) опитування;
- 4) соціальний експеримент.

Сайти Internet:

<http://sociology.agava.ru/>

<http://www.sociolog.narod.ru/works/iskusstvo/iskusstvovopr.htm>

<http://www.people.nnov.ru/jg/soc.htm>